ΣΑΒΒΑΤΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ.

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Ἀριθ. 25. Σάββατον 27/8 Ἰουνίου 1878. Τιμὴ 3 χαρτόγροσα.

Κωνσταντινούπολις, 26/7 Ἰουνίου.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Πρὸ δύο ἤδη μηνῶν οἱ Ἑλληνικοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύλλογοι, ὁ *Φιλολογικὸς*, ὁ *Θρᾳκικὸς*, ὁ *Μακεδονικὸς*, ὁ *Ἠπειρωτικὸς* καὶ ὁ *Θεσσαλικὸς* ἐπέδωκαν διὰ τῶν προέδρων αὐτῶν τοῖς ἐνταῦθα πρεσβευταῖς τῶν ἓξ μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπόμνημα περὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν χωρῶν, ἃς ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου παραδίδει τοῖς Βουλγάροις. Περὶ τοῦ Ὑπομνήματος τούτου ὁ ἄγγλος πρεσβευτὴς κ. Λαγιάρδος ἐπέστειλεν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀναλύων αὐτὸ ἐκφέρει καί τινας περὶ αὐτοῦ κρίσεις.

Ὁ κ. Λαγιάρδος τῷ μαρκησίῳ Σαλισβουρῇ.

Ἐν Κωνστ/πόλει, τῇ 17 ἀπριλίου 1878.

Διαβιβάσας τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου τὸ ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ ἑλληνικοῦ Συλλόγου Κων/πόλεως ἐπιδοθέν μοι Ὑπόμνημα, δὲν εἶχον καιρὸν νὰ σχολιάσω αὐτό· καὶ ἡ Ὑμετέρα δὲ Ἐξοχότης δὲν θὰ εὗρε πιθανῶς καιρὸν ν'ἀναγνώσῃ ἔγγραφον οὕτω σχοινοτενὲς καὶ περιέχον πολλὰ ἅτινα ἠδύναντο ἐπωφελῶς νὰ παραλειφθῶσι. Τολμῶ ἑπομένως νὰ ἐφελκύσω τὴν προσοχὴν τῆς Ὑμ. Ἐξ. ἐπί τινων ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἐπιχειρημάτων τῆς διαμαρτυρήσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς εἰς σλαυϊκὴν ἐξουσίαν ὑποταγῆς. Ὁ Σύλλογος εἶναι, ὡς γινώσκει βεβαίως ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης, εἶδός τι φιλολογικῆς λέσχης ἢ μᾶλλον ἑταιρίας, ἐχούσης ὡς σκοπὸν τὴν διδασκαλίαν καὶ διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας. Τοιαῦται ἑταιρίαι ἀνιδρύθησαν ἐν ταῖς πλείσταις ἐὰν οὐχὶ ἐν πάσαις ταῖς τουρκικαῖς πόλεσι, ταῖς κατοικουμέναις ὑπὸ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Καίτοι οἱ Σύλλογοι ἔχουσι κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκπαιδευτικὸν σκοπόν, χρησιμεύουσι ταυτοχρόνως πρὸς διατήρησιν καὶ προστασίαν τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν καὶ γνωμῶν. Τὸ διαβιβασθὲν τῇ Ὑμ. ἐξοχότητι Ὑπόμνημα ἐκφράζει, νομίζω, τὰς ἰδέας καὶ γνώμας πάντων τῶν Συλλόγων τῆς Τουρκίας. Ἄρχεται διὰ λεπτομεροῦς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρι τῆς σήμερον. Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον φαντασιώδης. Ὅπως πραγματευθῇ τις τὸ τουρκικὸν ζήτημα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσῃ ἐάν, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ συντάκται τοῦ Ὑπομνήματος, οἱ κατοικοῦντες νῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν Ἕλληνες ἦναι κατ'εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπόγονοι τῆς φυλῆς, ἥτις παρήγαγε τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Μιλτιάδην καὶ τὸν Θεμιστοκλέα, ἢ ἐάν, ὡς ἰσχυρίσθησαν συγγραφεῖς τινες μέγα ἔχοντες κῦρος, τὸ μόνον γνήσιον ἑλληνικὸν αἷμα περισώζεται ἐπί τινων νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, οἱ δὲ λεγόμενοι Ἕλληνες οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἑλληνικόν. Οἱ ἐθνικοὶ οὗτοι ὑπολογισμοὶ δύνανται νὰ ἐπασχολήσωσιν ἀφῃρημένους καὶ ἐνθουσιώδεις καθηγητάς, ἀλλ' ἀποβαίνουσι πηγὴ δεινοῦ κινδύνου καὶ συγχύσεως εἰσαγόμενοι εἰς τὴν σφαῖραν τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς. Ἐὰν οἱ ἰσχυρότεροι γείτονες ἐδικαιοῦντο νὰ διαμελίσωσι τὰ κράτη κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην καταγωγὴν τῶν κατοικούντων αὐτὰ λαῶν, ὀλίγα εὐρωπαϊκὰ κράτη θὰ ἐσώζοντο τοῦ διαμελισμοῦ, δὲν θὰ ἐξῃρεῖτο δὲ τοῦ κανόνος καὶ ἡ Ἀγγλία. Δυστυχῶς τὸ δόγμα τοῦτο ἐφαρμόζεται νῦν εἰς χώραν κατακτηθεῖσαν ὑφ' ὅσων

οὐδεμία ἄλλη ἐπιδρομικῶν καὶ νομαδικῶν φυλῶν. Ἡ ὅλη ὀθωμανικὴ Τουρκία εἶναι ἄθροισμα ἐθνικῶν συντριμμάτων, ὧν μόνη ἡ ἀπαρίθμησις θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς παρούσης ἐκθέσεως. Ἡ συλλογὴ καὶ ἀναδιοργάνωσις αὐτῶν θὰ ἦτον σινικὸν τεχνούργημα. Ἀλλὰ τοιαύτη δὲν ἔλαχεν ἀποστολὴ εἰς τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις ὀρείλει, παρορῶν πᾶσαν φανταστιώδη ἐθνολογικὴν θεωρίαν, ν' ἀσφαλίσῃ ὑπὲρ πάντων τῶν κατοίκων, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκείας ἀγαθὴν, δικαίαν καὶ ἀμερόληπτον διοίκησιν. Ἡ ἐν τῷ Ὑπομνήματι πληροφορία ὅτι οἱ τοῦρκοι κατακτηταὶ ἀποκαλέσαντες τὰς μεταξὺ τοῦ Αἵμου καὶ τοῦ Αἰγαίου χώρας *Ῥούμελη* ἀνεγνώρισαν αὐτὰς ὡς κατοικουμένας ὑπὸ *Ρωμαίων*, τουτέστιν ὑπὸ βυζαντινῶν Ἑλλήνων, καὶ παρεδέχθησαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς γλῶσσαν τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθής. Ἐξ ἴσου ἀληθὲς εἶναι πιθανῶς ὅτι σπουδαῖον μέρος τοῦ πρὸς νότον τοῦ Αἵμου ἑλληνοφωνοῦντος πληθυσμοῦ ἐξεβουλγαρίσθη βαθμηδὸν διὰ τῆς μεταναστεύσεως Βουλγάρων ἐκ βορρᾶ. Οἱ μετανάσται οὗτοι ἐχρησίμευον ὡς γεωργοὶ εἰς τοὺς τούρκους καὶ ἕλληνας κτηματίας, βαθμηδὸν δ' οἱ πλεῖστοι οὗτοι πολλαχοῦ, ἰδίως δ' ἐν τοῖς χωρίοις, παρεδέχθησαν τὴν γλῶσσάν των. Οὕτω πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, συγκαταλεγόμενοι νῦν εἰς τοὺς Βουλγάρους, εἶναι πιθανῶς, ὡς λέγει ὁ Σύλλογος, Ἕλληνες βουλγαρόφωνοι. Ἐν ταῖς πόλεσιν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη, αἱ δὲ ἑλληνικαὶ κοινότητες ἤνθησαν ἐναντίον τῆς βουλγαρικῆς μεταναστεύσεως. Τὸ Ὑπόμνημα, ἀπαριθμεῖ διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας ἐν αἷς ἀνιδρύθησαν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἑλληνικὰ σχολεῖα. Οἱ Βούλγαροι, ἀπ' ἐναντίας, μόλις πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἤρξαντο δίδοντες σημεῖα ἐθνικοῦ βίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας ἓν καὶ μόνον βουλγαρικὸν σχολεῖον ἀνιδρύθη διὰ τῆς ἐλευθεριότητος ἑνὸς Βουλγάρου. Οἱ Βούλγαροι εἶναι οὐσιωδῶς γεωργικὴ φυλή, δὲν συνοικίζονται δ' εἰς πόλεις καὶ δὲν τεκμηριοῦσιμ οἷαν οἱ Ἕλληνες βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν δραστηριότητα ἢ φιλομάθειαν. Τὸ Ὑπόμνημα ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος, ὅτε κατά τινας μὲν χάριν ἀναγκαίων καὶ δεδικαιολογημένων ἐκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων, κατ' ἄλλους δὲ ἕνεκεν ῥωσσικῶν ῥαδιουργιῶν, ὁ βουλγαρικὸς κλῆρος ἀπεσπάσθη τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνεγνωρίσθη διὰ φιρμανίου ὡς ἰδιαιτέρα καὶ ἀνεξάρτητος ἐκκλησιαστικὴ κοινότης. Τὰ μετὰ τοῦ σχίσματος συνδεόμενα κυριώτερα γεγονότα εἶναι βεβαίως γνωστὰ τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι, περιττὸν δὲ κρίνω νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἐκτιθεμένην ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐξ ὀρθοδόξου καὶ ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Ἐπάναγκες κρίνω μόνον νὰ μνημονεύσω ὅτι πολλαὶ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, αἵτινες προτείνεται νῦν νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα ἔδωκε τὴν πρώτην ὤθησιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἐθνικότητα καὶ ἐπέτρεψε τῇ Ρωσσίᾳ νὰ ὑποσκελίσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀντ' αὐτῶν τοὺς Βουλγάρους, πρὸς πλήρωσιν τῶν κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους σχεδίων της. Ὁ ὑπ' αὐτῆς ὑποκινηθεὶς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας ἀπέληξε ταχέως εἰς κεκηρυγμένον πόλεμον. Τῇ ὑποκινήσει καὶ βοηθείᾳ τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν πρακτόρων τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, οἱ Βούλγαροι ἀπεπειράθησαν νὰ βιάσωσι τοὺς μείναντας πιστοὺς εἰς τὸ πατριαρχεῖον ν'ἀσπασθῶσι τὸ σχίσμα. Οἱ συντάκται τοῦ Ὑπομνήματος ἀποφαίνονται ἀδιστάκτως ὅτι πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας τὰ κομιτάτα, εἰς ῥωσσικὰς ὑπείκοντα ὁδηγίας, παρώρμησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ὅτι «τὰ κατασχεθέντα ἔγγραφα ἀπέδειξαν ὅτι σύνθημα ἦτον ἡ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καταστροφὴ τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ.» Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι σπουδαία, καθὸ προερχομένη ἐξ Ἑλλήνων, θὰ εὐχαριστήσῃ δ' ἴσως ἐκείνους οἵτινες ἀπέκρουσαν μετ' ἀγανακτήσεως τὸν ἰσχυρισμὸν τῆς Πύλης ὅτι, ἐὰν ἡ ἐν ἔτει 1877 βουλγαρικὴ ἐπανάστασις ἐπετύγχανε, θ' ἀπέληγεν εἰς σφαγὴν τοῦ μωαμεθανικοῦ πληθυσμοῦ. Ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι αἱ μεγαλοπόλεις τῆς Θρᾴκης εἶναι οὐσιωδῶς ἑλληνικαί, τὸ Ὑπόμνημα ἀναφέρει ὅτι «τὰ πανσλαυϊστικὰ κομιτάτα εἶχον σχεδιάσει τὴν ἀποτέφρωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως». Ἡ γνῶσις τῶν γεγονότων τούτων, λέγει τὸ Ὑπόμνημα, ἤγαγε τοὺς Μουσουλμάνους εἰς τὰς σφαγὰς τοῦ Βατὰκ πρὸς ἀντεκδίκησιν. Τὸ Ὑπόμνημα κατωτέρω περιέχει στατιστικὰς

πληροφορίας, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς καὶ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι συμπεπυκνωμένος ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι καὶ κέκτηται μεγάλα ἀγροτικὰ κτήματα, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ ἐκβουλγαρισθέντες ἕλληνες κατοικοῦσι τὰ ἐπὶ τῶν κτημάτων ἐκείνων χωρία ὡς γεωργοί· ἀποτελοῦσιν δ' οὐχὶ μόνιμον ἀλλὰ νομαδικὸν πληθυσμόν, μεταβάλλοντες τόπον διαμονῆς ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν κτηματιῶν. Οἱ συντάκται τοῦ Ὑπομνήματος παραπονοῦνται ὅτι διὰ τῶν πανσλαυϊστικῶν ἢ ῥωσσικῶν σκευωριῶν ὁ νομαδικὸς οὗτος πληθυσμὸς φαίνεται ἐπί τινων νεωτέρων χαρτῶν, οἷος ὁ τοῦ Κῆπερτ, ὡς μόνιμος, καὶ ὅτι οὕτως ἡ Εὐρώπη ἀπατηθεῖσα ἐπίστευσεν εἰς τὴν ὕπαρξιν βουλγαρικῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, καίτοι πᾶσα πνευματικὴ κίνησις, πᾶσα ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ δραστηριότης, πᾶς πλοῦτος καὶ πᾶσα νοημοσύνη ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἀπαντᾶται μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἕτερον σπουδαῖον γεγονὸς παραδέχεται τὸ Ὑπόμνημα, ὅτι δηλαδὴ ἄχρι τῆς σφαγῆς τοῦ Βατὰκ οἱ Βούλγαροι δὲν κατεπιέζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ'ἀπεναντίας ἔζων ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀνέσει καὶ εἶχον ἀνέλθει εἰς μέγαν βαθμὸν ὀλβιότητος ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν(*). Τὰ πανσλαυϊστικὰ κομιτάτα ἐπωφελήθησαν τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐλευθερίαν, ἣν ἡ Πύλη παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βουλγάρους, «οὐχί, λέγει τὸ Ὑπόμνημα, πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν συμπνοίας, ἀλλ'ὅπως ὑπεκκαύσωσι τὸ μίσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Βουλγάρων κατὰ τῶν κοινοτήτων, αἵτινες ζῶσιν ἐγγύς των, καὶ διδάξωσι τὸν ἀμαθῆ καὶ ἁπλοϊκὸν λαόν, ὅτι μόνη ἀσφάλειά του εἶναι ἡ καταστροφὴ τῶν γειτόνων. Χάρις εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην, τὰ σχολεῖα καὶ οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων διηρπάγησαν, κατεστράφησαν ἢ ἐδημεύθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων». Οἱ συντάκται τοῦ Ὑπομνήματος ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῶν κατοίκων εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμόν, καθάπερ ζητεῖ ἡ Ρωσσία, θὰ ἀπῇδεν εἰς τὰ δόγματα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ θὰ ἔτασσε τοὺς πλουσίους καὶ νοήμονας, τοὺς ταχέως ἐκπολιτιζομένους, ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀνθρώπων ὀπισθοδρομικῶν καὶ ἀμαθῶν, οἵτινες παρέσχον ἤδη τεκμήρια μισαλλοθρησκείας καὶ ἀσεβέστου μίσους κατὰ τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν κλάσιν καὶ μὴ πρεσβευόντων τὰς αὐτὰς θρησκευτικὰς ἰδέας. Ἐπικίνδυνον θὰ ἦτο νὰ δοθῇ ἡ χώρα εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες εἶναι ἁπλοῖ χωρικοὶ καὶ θέλουσι νὰ διανεμηθῶσι τὰς γαίας τῶν ἑλλήνων καὶ τούρκων κτηματιῶν. Οὕτω θὰ καθιεροῦντο τὰ χείριστα κοινωνιστικὰ δόγματα καὶ θὰ παρεδίδετο εἰς τὴν διάκρισιν πτωχῆς, ἀμαθοῦς καὶ φθονερᾶς ἐργατικῆς κλάσεως ἡ ἰδιοκτησία ἐντίμων, νοημόνων καὶ πεπολιτισμένων πολιτῶν. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων, λέγει τὸ Ὑπόμνημα, θ'ἀπετέλει διηνεκῆ κίνδυνον τῆς ὅλης εὐρωπαϊκῆς τάξεως.

Τοιαῦτα λέγει ἐν περιλήψει τὸ ὑπόμνημα. Κατὰ πόσον οἱ ἐπισυναπτόμενοι αὐτῷ στατιστικοὶ πίνακες περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀξιόπιστοι δὲν δύναμαι νὰ εἴπω. Πιστεύω ὅτι συνελέγησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδομένων τῶν Συλλόγων, τῶν ἐρευνῶν τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν πληροφοριῶν τῆς Πύλης. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπολογίζεται ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως οἱ συντάκται τοῦ Ὑπομνήματος ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῶν πρὸς νότον τοῦ Αἵμου χωρῶν εἰς βουλγαρικὴν ἐξουσίαν θὰ ἦτο κατάφωρος ἀδικία πρὸς τοὺς λοιποὺς χριστιανικοὺς λαοὺς καὶ πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους, ὅτι θὰ ἐμηδένιζε τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς οὕτω καλουμένης ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅπερ κατοικεῖ τὰ περὶ ὧν λόγος μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, καὶ ὅτι θ' ἀνεχαίτιζεν, ἴσως δὲ καὶ θὰ κατέστρεφεν ἐντελῶς τὰ στοιχεῖα τῆς ἀληθοῦς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἅτινα καὶ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν προάγονται ταχέως ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ.

(*) Τοιαύτη ἔκφρασις οὐδαμοῦ τοῦ Ὑπομνήματος ἀπαντᾷ. Σ. Σ.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΡΓΗΣΕΩΣ.
ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ.

Τὸ προκείμενον θέμα εἶναι ἐκ τῶν λίαν ἀκροσφαλῶν καὶ πολὺ ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μου. Τούτου ἕνεκα δὲν θέλω ἀναφέρει ἅπαντα τὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἠθικὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα δύναταί τις νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου Ἀνηδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο, θὰ ἔπειθον βεβαίως τοὺς ἀντιφρονοῦντας.

Πολλά τις δύναται νὰ εἴπῃ περὶ ζητήματος, ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ἐνδιαφέροντος, ναί, πολλὰ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ θάνατος θέλει παύσει ὧν ὁ ἔσχατος λόγος τῆς δικαιοσύνης. Τὸ ἐπ'ἐ-

μοὶ, θέλω προσπαθήσει νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὰ κοινότερα καὶ ταὐτοχρόνως τὰ ἐναργέστερα φιλοσοφικὰ ἐπιχειρήματα, ὡς καὶ τὰς καταφανεστάτας πρακτικὰς ἀποδείξεις, δι'ὧν φρονῶ ὅτι θέλουσι τροποποιηθῆ ἀρκούντως αἱ ἰδέαι ἐκείνων, οἵτινες οὐδέποτε ἴσως ἐσκέφθησαν ἐμβριθῶς τί εἶναι ὁ θάνατος ἐκτελούμενος ὑπὸ τῆς ἀποτροπαίου γιλοτίνας ἐν πλήρει ΙΘ' αἰῶνι, καὶ ἂν ἡ θανάτωσις αὕτη ἐμπνέῃ ἢ οὐχὶ φρίκην!

Ἀφίνων εἰς ἄλλους ἐμπειροτέρους ἐμοῦ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς τιμωρίας, ἀπευθύνω τῇ κοινωνίᾳ τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησιν.

— Αἱ ποιναὶ δέον νὰ ὦσι δίκαιαι ἢ οὐχί;

Ἂν μοὶ ἀπαντήσῃ τις καταφατικῶς, θὰ εἴπω ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι ὅλως ἄδικος. Ἄνευ τούτου θὰ ἐσίγων.

Ὁ Βεκκαρίας ἔλεγεν ὅτι ἡ κοινωνία δὲν δύναται ν' ἀφαιρέσῃ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου πρᾶγμα, ὅπερ δὲν δύναται νὰ δώσῃ αὐτῷ. Οἱ ἀντιφρονοῦντες δικαιοῦνται νὰ διαφιλονεικήσωσι τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἐπιχείρημα, προσκαλῶ ὅμως αὐτοὺς, πρὸ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀρχῶν, ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς ἑπομένας ἐρωτήσεις.

— Πρὸς τί ἡ αἱματοχυσία, ἀφοῦ ἡ κοινωνία ἔχει ἀρκοῦσαν δύναμιν ὅπως περιορίζῃ καὶ τιμωρῇ τὸν ἔνοχον;

— Πρὸς τί, ἀφοῦ εἶναι πεφωτισμένη ἐπαρκῶς, νὰ μὴ ἀντικαθιστᾷ τὸν φόνον διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐπανορθωτικῆς τιμωρίας;

— Διὰ τῶν δυνάμεων τούτων ὡπλισμένη ἡ κοινωνία, δύναται νὰ μένῃ νομίμως ἀνθρωποκτόνος;

Ἡ φύσις, τὸ λογικὸν, ἡ ἐπιστήμη ἀπαντῶσιν ὁμοθύμως.— Οὐχί.

Πῶς! Ἡ κοινωνία τιμωρεῖ τὴν δολοφονίαν διὰ τοῦ φόνου καὶ φονεύει ἡ ἰδία; Θεωρεῖ τὸν φόνον ὡς μυσαρότατον κακούργημα καὶ τὸν διαπράττει ἡ ἰδία; Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι παραλογισμός· διότι ὁποῖον δικαίωμα καὶ ὁποία κοινωνικὴ ἀρετὴ ὑπάρχει ἐν τῇ αἱματοχυσίᾳ; Ὄχι· δὲν ὑπάρχει σήμερον δικαίωμα τοσοῦτο φοβερὸν καὶ λογικὸν ταὐτοχρόνως, ὅπερ νὰ διατάσσῃ τὸν θάνατον.

Ἀλλὰ θὰ μοὶ ἀπαντήσωσιν ὅτι ὑπάρχει τὸ τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἂν ἦτο βάσιμος ἡ ἀντίρρησις αὕτη, θὰ παρεδεχόμην αὐτὴν εὐχαρίστως, διότι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ διαμφισβητήσω τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης· ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὴν ἀντίρρησιν ταύτην καὶ θέλομεν ἰδεῖ τὴν ἀξίαν αὐτῆς.

Ἂς μοὶ εἴπωσι τῷ ὄντι.—Μήπως ἡ κοινωνία δύναται νὰ σώσῃ τὸν ἀθῶον πρὶν ἢ φονεύσῃ τὸν φονέα; Τῇ ἀληθείᾳ δύναται, σώζουσα τὴν ζωὴν ἑνὸς τῶν μελῶν αὐτῆς, νὰ φονεύῃ ταὐτοχρόνως τὸν θέλοντα νὰ προσβάλῃ τὴν ζωὴν ταύτην; Οὐχὶ βεβαίως. Ἀδύνατον εἶναι τοῦτο ἐν τῇ περιπτώσει ἐν ᾗ ζητοῦμεν τὴν κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ἂς μὴ ἐπικαλῶνται λοιπὸν τὴν νόμιμον ἄμυναν ὡς δίκαιον ἢ ἀρχὴν πρὸς ὑπερασπισιν τῆς θανατικῆς ποινῆς.

Τοῦ καταδίκου εὑρισκομένου εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κοινωνίας, ἂς διαθέσῃ αὕτη τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ὅπως μὴ δύναται πλέον νὰ βλάπτῃ· ἀλλ' ἂς μὴ πλήττῃ αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· ἡ ζωὴ αὕτη εἶναι ἀπαραβίαστος, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως νομίμου ἀμύνης. Ὁ φονεὺς τοῦ λοιποῦ ἄνευ ἐλευθερίας, ἄνευ ὅπλων, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἰσχύος δὲν δύναται πλέον νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἶναι σκληρὸν καὶ μυσαρὸν νὰ πλήττῃ τις ἄνευ οὐδενὸς οἴκτου, μὲ τὸν ἀπαίσιον πέλεκυν τοῦ δημίου, τὸν τράχηλον τοῦ ἀνθρωπίνου τούτου πλάσματος, διότι, ὅπως μεταχειρισθῶ φράσιν τινὰ τοῦ Βίκτορος Οὐγὼ, «δὲν δύναταί τις νὰ ᾖ καλὸς διὰ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ᾖ τοιοῦτος». Εἶναι δ' ἀξίωμα τῆς σχολῆς τοῦ Σωκράτους, ὅτι οἱ κακοποιοί εἰσιν ἀσθενεῖς διὰ τὴν τοῦ καλοῦ ἄγνοιαν αὐτῶν, διότι, ἔλεγεν ἡ σχολὴ ἐκείνη, ἂν οἱ κακοποιοὶ ἐνόουν τὸ καλὸν, δὲν θὰ ἔπραττον τὸ κακόν.

Ἀλλὰ τοῦ πράγματος ἔτι θετικώτερον θεωρουμένου, ἡ κοινωνία δὲν πρέπει νὰ φαίνηται ἀδυσώπητος πρὸς ὃν, ὅπερ αἱ περιστάσεις κατέστησαν ἐπιβλαβὲς, ὅταν, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἔχῃ τὰ μέσα νὰ καταστέλλῃ τὰς παρεκτροπὰς αὐτοῦ.

Ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ τιμωρῇ ἰδίως ὅπως ἠθικοποιῇ· ὁ Πλάτων εἶπε τοῦτο πρὸ τοῦ Βεκκαρίου, καταδείξας πραγματικῶς ὅτι ἡ κοινωνία δὲν ὀφείλει νὰ ὀργίζηται, δὲν ὀφείλει νὰ μεταχειρίζηται τὴν βίαν, δὲν ὀφείλει οὐδὲ δύναται νὰ ἐκδικῆται, καὶ ὅτι καθῆκον μόνον ἔχει νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν δικαιοσύνην, ὅτι εἶναι ἡ ζῶσα ἠθικὴ, ὅτι δὲν ὀφείλει νὰ τιμωρῇ εἰμὴ ὅπως ἀποκαθιστᾷ ἐν τῇ ταραχθείσῃ κοινωνίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ εἰσέτι τῇ ψυχῇ τοῦ καταδίκου τὴν ἱερὰν εἰκόνα τῆς δικαιοσύνης.

Ὑπῆρξαν δυστυχῶς νομοθέται μὴ ἐννοήσαντες μηδὲ θελήσαντες νὰ ἐννοήσωσι τὰς ἀρχὰς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, οὐχὶ δὲ μόνον οὗτοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκροασθῶσι τὰς θείας ταύτας ἐμπνεύσεις, ἀλλ' ἐνάμιλλοι ἐγένοντο ὡς πρὸς τὴν κακίαν καὶ τὴν θηριωδίαν πρὸς τοὺς κακούργους. Ὁμολογήσωμεν τοῦτο, ὑπῆρξαν πλειστάκις νικηταὶ ἐν τῇ τρομερᾷ ταύτῃ πάλῃ· οὐδὲν ἐσεβάσθησαν, οὔτε τὸν σοβαρὸν χαρακτῆρα τῆς δικαιοσύνης, οὔτε τὴν φιλανθρωπίαν, οὔτε τὴν αἰδῶ.

Ἐπαναλαμβάνων δύο φράσεις τοῦ κ. Ἰουλίου Σίμωνος, λέγω ὅτι ὁ θρίαμβός μου θὰ ἦτο λίαν εὐχερὴς ἐὰν ἀφηγούμην τὴν ἱστορίαν τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ τὴν ἐν τῷ παρελθόντι παράδοξον αὐτῆς ἐφαρμογήν· ἐθανάτωσαν παραδείγματος χάριν διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς μαγείας. Φεῦ! καὶ ἐν τούτοις εὑρίσκοντο νομοθέται συντάσσοντες νόμους, δικασταὶ ἐφαρμόζοντες αὐτοὺς καὶ κατηγορούμενοι ὁμολογοῦντες ἑαυτοὺς ἐνόχους· τοσοῦτο ἀνόητον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον λογικόν.

Ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ποινῶν;

Κατελήφθην ὑπὸ τρόμου ἰδὼν τὰ ἐργαλεῖα τῶν βασάνων ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Μονάχου καὶ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Λονδίνου, ἐργαλεῖα δι' ὧν ἐβασάνιζον τοὺς εἰς θάνατον καταδικαζομένους καὶ ἐκείνους ἀφ'ὧν ἤθελον νὰ ἀποσπάσωσιν ὁμολογίαν.—Ἰδὼν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ῥουὲν εἰκόνα παριστῶσαν σκηνὴν βασάνου ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, εἶπον κατ'ἐμαυτὸν, καταληφθεὶς ὑπὸ φρίκης—Τάλαινα ἀνθρωποτόνη, ἀναμνήσθητι τὸ παρελθόν σου καὶ δυσπίστει πρὸς τοὺς ζηλοῦντας αὐτό.

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἀναδράμω ἐπὶ μακρὸν ὅπως ἀφηγηθῶ παράδειγμα τῆς τεχνικωτέρας καὶ θηριωδεστέρας βασάνου, ἣν ὑφίσταντο οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ. Ἡ τρομερὰ θανάτωσις ἣν θέλω διηγηθῆ εἶναι ἡ τοῦ δυστυχοῦ Δαμιὲν, ἐγράφη δὲ ὑπὸ χειρὸς ἀριστοτέχνου.

Τὸ γεγονὸς ἄρχεται τῇ 28 μαρτίου τοῦ 1757.

«Περιέφραξαν διάστημα ἑκατὸν τετραγωνικῶν ποδῶν, συνεχόμενον μετὰ τῆς μεγάλης θύρας τοῦ δημαρχείου. Τὸ περίφραγμα περιεστοιχεῖτο ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ὑφ'ἁπάσης τῆς φρουρᾶς τῶν Παρισίων, στρατὸς κατεῖχεν ἁπάσας τὰς παρακειμένας ὁδοὺς, ἡ δὲ τῶν Ἑλβετῶν φρουρὰ ἦτο διεσπαρμένη καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν. Ὁ κατάδικος ἐτέθη τὴν πέμπτην ὥραν ἐπὶ ἰκριώματος· τὸν ἔδεσαν μὲ χονδρὰ σχοινία, συγκρατούμενα διὰ σιδηρῶν κρίκων περιβαλλόντων τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς μηροὺς αὐτοῦ. Πρῶτον ἤρξαντο καίοντες τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐντὸς πυρᾶς πλήρους ἀνημμένου θείου, ἀκολούθως ἐστρέβλωσαν μὲ μεγάλας καυστικὰς πυράγρας τοὺς βραχίονας, τὰ σκέλη καὶ τὸ στῆθος. Τῷ ἔχυσαν τετηγμένον μόλυβδον, μετὰ ῥητίνης καὶ ζέοντος ἐλαίου ἐφ'ἁπασῶν τῶν πληγῶν αὐτοῦ. Αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται βάσανοι τῷ ἀπέσπων φρικώδεις ὀλοφυρμούς. Τέσσαρες ῥωμαλέοι ἵπποι ὑπὸ τεσσάρων ὑπηρετῶν μαστιγωθέντες ἔσυρον τὰ σχοινία, ἅτινα ἦσαν ἐπὶ τῶν καθημαγμένων καὶ πεφλογισμένων πληγῶν τοῦ βασανιζομένου, αἱ δὲ βάσανοι αὗται διήρκεσαν ἐπὶ μίαν ὥραν. Τὰ μέλη ἐμηκύνθησαν, ἀλλὰ δὲν ἀπεσπάσθησαν. Οἱ δήμιοι ἀπέκοψαν τέλος τινὰς μῦς. Τότε τὰ μέλη ἀπεσπάσθησαν τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο. Ὁ Δαμιὲνς, ἀπολέσας τὰ δύο σκέλη καὶ τὸν ἕνα βραχίονα, ἀνέπνεεν ἔτι, ἐξέπνευσε δ'ὅτε ὁ ἀποληφθεὶς βραχίων ἐχωρίσθη τοῦ καθημαγμένου αὐτοῦ κορμοῦ. Τὰ μέλη καὶ ὁ κορμὸς ἐρρίφθησαν ἐπὶ πυρᾶς ὑπαρχούσης δέκα βήματα μακρὰν τοῦ ἰκριώματος».

Δὲν φρικιᾷ τις ἀληθῶς ἀπέναντι τῆς φρικώδους ταύτης ἀφήγησεως; Ναὶ βεβαίως. Πλὴν φεῦ! ἡ φρικίασις εἶναι ὡς ἔγγιστα ἡ αὐτὴ ἐν τῇ ἐνεστώσῃ τῶν ἠθῶν ἡμῶν καταστάσει, ὅταν θελήσῃ τις νὰ παραστῇ εἴς τινα τῶν σημερινῶν θανατώσεων. Τούτου ἕνεκα αἱ λαιμητόμοι, θεάματα ἄλλοτε τῶν βασιλέων καὶ τῶν αὐλῶν, ὑψοῦνται ἐπαισχύντως τὴν νύκτα ὅπως διαφύγωσι τὴν φρίκην τοῦ λαοῦ, πυρπολοῦντος ἐνίοτε αὐτὰς, ὡς ἐγένετο πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἑλλάδι[1]. Τί σημαίνει ἡ δικαία αὕτη τοῦ λαοῦ ἀποστροφὴ πρὸς τὴν λαιμητόμον; Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ δημοσία γνώμη εἶναι ἐναντία τῆς θανατικῆς ποινῆς, ὅταν δὲ νόμος τις ᾖναι ἐναντίος εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην, δέον νὰ ἐκλίπῃ ὅσῳ τάχιον.

Ἀλλ' οἱ ἀντιφρονοῦντες, ἐμφορούμενοι ὑπὸ ἰδεῶν δῆθεν συντηρητικῶν, θέλουσι μὲ κατηγορήσει ἴσως ὅτι πλανῶμαι εἰς ἰδανικὸν κόσμον, παραλείπων κατὰ μέρος τὰ πρακτικὰ τῆς κοινωνίας συμφέροντα, ἀλλὰ μετά τινας στιγμὰς θέλει τις πεισθῆ περὶ τοῦ ἐναντίου, ἤτοι ὅτι ἐξήτασα ἐπιμελῶς ἂν ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ ἢ οὐχί. Φρονῶ ὅτι, περὶ τῆς βελτιώσεως κοινωνίας τινὸς προκειμένου, ἀνάγκη νὰ φέρῃ τις εἰς αὐτὴν τὴν χεῖρα μετὰ προσοχῆς, διότι ἑκατομμύρια ὑπάρξεων, ἰδιοκτησιῶν, δικαιωμάτων ἀσφαλίζονται ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ εὐρέος τούτου καὶ προαιωνίου οἰκοδομήματος, ὡς δὲ λίθος πρὸ τῆς ὥρας ἀποσπασθεὶς δύναται νὰ κατασυντρίψῃ γενεὰς ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁποῖον χλονισμὸν ὑποστήσεται ἡ κοινωνία ὅταν δὲν ἀποκόπτῃ πλέον 10—15 ἀνθρωπίνους κεφαλὰς κατ'ἔτος; Ὁποῖον κίνδυνον ὑποστήσεται ἡ κοινωνία, ὅταν δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς τὸ ὂν ἐκεῖνο, τὸ κρυπτόμενον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀκατανόητον ἐκεῖνο ὄν, τὸ οἱονεὶ τέρας ἐκεῖνο, ὅπερ αὕτη ἀναγκάζεται νὰ δημιουργῇ τρόπον τινὰ νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ μεταχειρίζηται, τὸ ὄν, λέγω, ἐκεῖνο ὅπερ φονεῦον ἄνευ ὀργῆς, ἄνευ πάθους ὅπως κερδήσῃ χρήματά τινα, ὅπως ἐξασκήσῃ ἐπάγγελμά τι, κυλίει ἐν τῇ κόνει τὴν κεφαλὴν τοῦ καταδίκου; Ὄχι, ἡ κοινωνία οὐδὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ, ἀπ' ἐναντίας θὰ ὠφεληθῇ ἐκ τούτου, ὡς ἐλπίζω ν' ἀποδείξω.

Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἂς δικαιολογήσῃ ἡ κοινωνία τὴν διατήρησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς. Εἶναι δί-

(*) Ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862.

καιον, θὰ εἴπῃ ἴσως ἐπικαλουμένη ἐπιχείρημα ἐν ἀχρηστίᾳ περιπεσόν, εἶναι δίκαιον ὁ κακοῦργος νὰ ὑρίσταται τοσούτῳ ῥρικώδῃ ποινὴν οἷον τὸ κακούργημά του, ἀποδίδων ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο ὑπέπεσεν, ὡς προεῖπον, εἰς ἀχρηστίαν, οὐδεὶς δὲ τῶν ὑποστηριζόντων τὴν θανατικὴν ποινὴν ἐπικαλεῖται σήμερον πλέον αὐτό. Ἀντίκειται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, ὡς θέτουσα τρόπον τινὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τὸν νομοθέτην καὶ τὸν κακοῦργον, καὶ δὲν ἀπονέμει τῇ κοινωνίᾳ τὴν ἐκδίκησιν ὡς λόγον δικαιώματος τοῦ τιμωρεῖν. Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον ὁ κτηνώδης νόμος τῆς ἰσοτιμωρίας (talion) καὶ ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ Δωδεκάδελτος διετύπου διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων «qui membrum rupit ni cum eo pacit: talio esto — ὁ μέλος τι θραύων..... ἀνταπόδοσις ἔστω». Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ὡς εἶπον, περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, διότι οὐδεὶς τῶν ὑποστηριζόντων τὴν θανατικὴν ποινὴν ἐπικαλεῖται αὐτὸ σήμερον. Εἶναι τοσοῦτον ἀντίθετον πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, ὥστε δὲν δύναταί τις νὰ τὸ μεταχειρισθῇ χωρὶς νὰ θέσῃ τρόπον τινὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τὸν νομοθέτην καὶ τὸν κακοῦργον καὶ χωρὶς ν' ἀποδώσῃ τῇ κοινωνίᾳ τὴν ἐκδίκησιν ὡς τὸν μόνον λόγον τοῦ δικαιώματος τοῦ τιμωρεῖν.

Τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα ἀντιφάσκει προσέτι καὶ πρὸς τὴν λογικήν. Κατὰ τὸν συλλογισμὸν τοῦτον ἡ λέξις φονεύειν μίαν μόνην ἔννοιαν ἔχει, ἓν μόνον ἀποτέλεσμα· γινώσκομεν δὲ κάλλιστα ὅτι δύναταί τις νὰ φονεύῃ διὰ τρόπων διαφόρων, καὶ τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς λέξεως φονεύειν δὲν εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό.

Ἡ κοινωνία ἴσως ἐπικαλεσθῇ πρὸς διατήρησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς τὴν ὑπὸ τῶν λαῶν καθιέρωσιν τῆς τιμωρίας ταύτης. Καὶ ἐνταῦθα ἡ κοινωνία ἔσται προσέτι εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτήν, ὡς θέλω ἀποδείξει τοῦτο δι' ὀλιγίστων λέξεων. Διατί κατήργησε τὴν δουλείαν, ἥτις ὑπῆρξε καὶ αὐτὴ ἐπίσης γενικὸς τῆς ἀνθρωπότητος νόμος, καὶ διατί ἡ δουλεία οὐδόλως πλέον ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν; Αἱ προνομίαι, αἱ βάσανοι καὶ ἄλλαι καταχρήσεις γνωσταὶ ἡμῖν ὑπῆρξαν ἐπίσης ἀπὸ αἰώνων ἀμνημονεύτων. Διατί δὲν τὰς διετήρησεν;

Ὁ λόγος ὁ ἐπαρώμενος ἐκ τῆς παραδοχῆς τῶν λαῶν ἐστιν ἐντελῶς ἀβάσιμος καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν δικαιολόγησιν τῆς διαιωνίσεως παντὸς σοφίσματος καὶ πάσης τυραννίας.

Τί λοιπὸν ἀπομένει τῇ κοινωνίᾳ κωλύον αὐλὴν τοῦ νὰ νίπτῃ διὰ παντὸς τὰς χεῖρας! Τί ἀπομένει αὐτῇ; Πλάνη τις, πρόληψις, ἓν ψεῦδος, ὡς λέγει ὁ Λαμαρτῖνος· ἀπομένει αὐτῇ ἡ γνώμη ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι εἰσέτι ἀναγκαία· ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀληθής, διότι ἡ ἐκ τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐκφόβισις διὰ τὴν πρόληψιν τῶν ἐγκλημάτων ἁρμόζει μόνον εἰς λαὸν λίαν εἰσέτι σκαιόν, ὅς τις ἀντὶ νὰ σεβασθῇ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἠθικὸν ὄν, ἀναφέρει τὰ πάντα εἰς τὰς αἰσθήσεις, καὶ φαντάζεται ὅτι ὁ φόβος κακοῦ σωματικοῦ δύναται μόνος νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῶν ζώων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ κοινωνία ἐπιζητεῖ μέσα πρὸς ἐκφόβισιν, προξενοῦντα τῷ ἀνθρώπῳ σωματικὸν κακόν, τὰς βασάνους, τὰς ἀκρωτηριάσεις, καὶ διὰ τὰ μέγιστα ἐγκλήματα τὴν θανατικὴν ποινήν.

Ἀλλ' εἶναι ὕβρις τὸ λέγειν ὅτι ἡ ἡμετέρα κοινωνία διατελεῖ εἰσέτι εἰς τοιαύτην ἠθικὴν κατάστασιν.

Ἀοιπὸν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἀπεσκληρημένοι κακοῦργοι ἀνησυχοῦσι πολὺ περὶ τοῦ θανάτου; Οὔχί. Ὁ θάνατος οὐδόλως ἐκφοβίζει ἐκείνους οὓς ἐδύνατο νὰ περιστείλῃ κακόν τι μικρότερον. Κακὴ στιγμή, ἔλεγεν ὁ Καρτοὺχ[1], διειλῶν περὶ τῆς ἐπικειμένης αὐτοῦ θανατώσεως. Οὕτως ὁμιλοῦσι καὶ οὕτω σκέπτονται πάντες οἱ ὅμοιοι αὐτῷ, εἶπεν ὁ Ἀδόλφος Φράγκ, ἰδίως ἀφότου ἡ κοινωνία παρῃτήθη τῶν ῥρικωδῶν ἐκτελέσεων, τοῦτο δὲ εἶναι τοσοῦτο ἀληθές, ἐπάγεται ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ὥστε ὑπάρχουσιν ἐγκληματίαι, οἵτινες ἐνέβαψαν σκοπίμως τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα, ἐδολοφόνησαν τοὺς ῥουροὺς αὐτῶν ἢ τοὺς συντρόφους ἐν τῇ ἀλύσει ὅπως ἀναβῶσιν εἰς τὸ ἰκρίωμα.

Ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν εἱρκτῶν τῆς Ἀγγλίας κ. Περῆ ἔλεγε μετὰ τῆς μεγίστης αὐτῷ πείρας, ὅτι ὀλίγοι ἄνθρωποι ἀνεκόπησαν ἀπὸ τῆς διαπράξεως ἐγκλημάτων ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ποινῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὁ μέλλων νὰ ἐκτελέσῃ ἔγκλημα ἐλπίζει ὅτι δὲν θ' ἀνακαλυφθῇ, διὰ τοῦτο εἰς οὐδὲν λογίζεται τὰς ποινὰς καὶ ἰδίως τὰς παραλλαγὰς αὐτῶν.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν καθαρὰν ἔκθεσιν τῶν λόγων, ὧν ἕνεκα ἐπιθυμῶ καὶ ζηλῶ τὴν κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς. (Ἕπεται συνέχεια).

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ.

Ἡ πρό τινων ἐτῶν ἄγνωστος κεντρικὴ Ἀσία διεγείρει σήμερον τὴν κοινὴν περιέργειαν. Ἕκαστος ἐρωτᾷ ὁποία τίς ἐστιν ἡ εὐρεῖα αὕτη χώρα, ἧς μέρος μὲν τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπέκυψεν, μέρος δὲ ὑπὸ τῆς Σινικῆς ἐπανεκτήθη, τὸ δὲ λοιπόν, κατατετμημένον εἰς ἀνεξάρτητα χανάτα, διαχωρίζει τὰς δύο μεγάλας αὐτοκρατορίας τὴν ῥωσσικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν Ἰνδικήν. Ὑπὸ πολιτικὴν ὄψιν αἱ πολυαριθμότεραι τῶν τῆς οἰκουμένης φυλῶν, αἱ μᾶλλον ἐπεκτεινόμεναι καὶ μέλλουσαι ἐπὶ τέλους νὰ καταλάβωσι τὰ δύο τρίτα τῆς γηΐνου σφαίρας, ἤτοι ἡ ῥωσσικὴ φυλή, ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ καὶ ἡ σινικὴ διατελοῦσιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐν ἀδιαλείπτῳ ἀντα γωνισμῷ, εἰμὴ ἐν φανερᾷ πάλῃ. Πάντα τὰ μικρὰ ταῦτα ἀνεξάρτητα χανάτα θὰ ὑπαχθῶσιν ἡμέραν τινὰ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν ἑνὸς τῶν τριῶν τούτων μεγάλων λαῶν. Ὑπὸ δὲ οἰκονομικὴν καὶ ἐμπορικήν, ἕνεκα ὑπάρχουσιν ἐκεῖ εὑρύταται καὶ ἐκτεταμέναι χῶραι, σχεδὸν ἀνεξερεύνητοι, δυνάμεναι δὲ νὰ παράσχωσί ποτε εἰς τὴν Εὐρώπην πλουσίαν ἀγορὰν πρωμηθειῶν καὶ εὑρεῖαν ἐμπορικὴν διέξοδον. Λόγος ἐγένετο περὶ κατασκευῆς σιδηροδρόμων εἰς τὰς χώ ταύτας, ἀλλὰ πολὺ εἰσέτι ἀπέχει ὁ χρόνος τῆς πραγματοποιήσεως τῶν σχεδίων τούτων. Ἡ κεντρικὴ Ἀσία σήμερον διατελεῖ μεμονωμένη ὑπὸ τῶν πρὸς βορρᾶν περικυκλουσῶν αὐτὴν στεππῶν καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν δρέων, ἅτινά εἰσι τὰ ὑψηλότατα τοῦ κόσμου.

Δὲν προτιθέμεθα νὰ διαγράψωμεν ἐνταῦθα τὸ σύνολον τῆς χώρας ταύτης, καθότι θὰ ἔλειπον ἡμῖν συγγράμματα, ἐνῷ ἐξ ἄλλου μέγιστον περικαλύπτει τὴν χώραν ταύτην μυστήριον. Ἐὰν ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς εἶπε μετά τινος ἐμφάσεως οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον, τὸ λόγιον τοῦτο ὑπ' ἄλλην ὄψιν θὰ ἦτο ἀληθὲς περὶ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Οὐδαμῶς ἀρέσκει τῇ ῥωσσικῇ διοικήσει τὸ περιηγεῖσθαι τοὺς ξένους τὰς νέας αὐτῆς ἐπαρχίας καὶ κτήσεις, πάντας δὲ τοὺς φανταζομένους τοῦτο θεωρεῖ ὡς κακοβούλους ἢ κατασκόπους, καὶ αὐτὴ δ' ἔτι ἀμυδρὰς ἔχει πληροφορίας περὶ τῶν κατακτήσεων αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου δὲν ὑπάρχει μεγάλη ἀσφάλεια ἐν τοῖς μουσουλμανικοῖς χανάτοις, ὅπως ἐμβάλλωσιν εἰς πειρασμὸν τοὺς περιηγητάς· οἱ τῆς περιοδείας κόποι εἰσὶ καταπληκτικοί, τὸ δὲ ὑπερβολικὸν ψύχος, αἱ μακραὶ ἀποστάσεις, τὰς ὁποίας δέον νὰ διέλθῃ τις ἔφιππος, δι' ἑλκήθρων ἢ καὶ ἐπὶ τῶν νώτων τῶν yach (εἴδους βουβάλων), καταβάλλουσι τὸ θάῤῥος καὶ τῶν μᾶλλον ἀτρομήτων. Αἱ περὶ τῶν σπουδαίων τούτων ἄρα χωρῶν ἀφηγήσεις εἰσὶν εὐάριθμοι, οὕτω δὲ κατ' ἀνάγκην ἀρκούμεθα εἰς μονομερεῖς τινας ἐξερευνήσεις. Θὰ εἴπωμεν ὀλίγα μόνον περὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σὶρ-Δάρια, τοῦ Ἀμοὺρ Δάρια, τοῦ Ἰαξάρτου τούτου καὶ τοῦ Ὄξου τῶν ἀρχαίων, περὶ τῆς Χίβας καὶ τῆς Κασγάρης.

Ἡ Χίβα καὶ ἡ Κασγάρη εἶναι αἱ δύο ἀντίθετοι χῶραι τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ὧν ἡ πρώτη κεῖται πρὸς δυσμὰς παρὰ τὴν Ἀράλην λίμνην, κατεκτήθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, εἶτα δ' ἐγένετο τῷ 1873 ὑποτελὴς φόρου, ἡ δὲ Κασγάρη ἀπ' ἐναντίας κεῖται πρὸς ἀνατολάς, συνορεύουσα πρὸς τὴν Σινικὴν καὶ τὴν Ἰνδικήν, καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἕδρα τῆς λαμπρᾶς ἀλλ' ἐφημέρου ἰσχύος τοῦ Γιακοὺπ βέη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Σινῶν. Περὶ Χίβας σπουδαιοτάτη σώζεται ἀφήγησις περιηγήσεως, ἡ τοῦ κ. Βουρναβοῦ, λοχαγοῦ τοῦ ἀγγλικοῦ ἱππικοῦ, ὅστις κατώρθωσε πρὸ διετίας νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ διαμείνῃ ἡμέρας τινὰς ἐν αὐτῇ.

Τὸ μεταξὺ Βόλγα καὶ Οὐράλη ἐκτεινόμενον μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς Ῥωσσίας ἐστὶ καθ' ὅλοκληρίαν πεδιάς, ὅπου ἐλλείπουσι σχεδὸν δένδρα. Ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ εὐπορία τις καὶ ἱκανὴ εὐθυμία. Τὸ ῥώϊον κρέας πωλεῖται ἀντὶ ἑπτὰ καπικίων τὴν λίτραν, ὁ ἄρτος ἀντὶ δύο καὶ ἡμίσεος, εἴκοσι φιάλαι ῥακῆς ἀντὶ τεσσάρων ῥουβλίων, ὀκτὼ νωπὰ ὠὰ ἀντὶ ἑνὸς ῥουβλίου. Ἡ αὐτὴ εὐθηνία ὑπάρχει καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ἐλλείπουσιν ὁδοὶ μετακομίσεως. Πορῤῥωτέρω μεταξὺ Ὀρεμβούργου καὶ Ὀρὸκ, ὅπερ σχηματίζει τὴν εἰς Ἀσίαν εἴσοδον, δυνατὸν ν' ἀγορασθῶσιν ὀγδοήκοντα πλέθρα γῆς ἀντὶ ἑνὸς ῥουβλίου, δάμαλις ἀντὶ 77 φράγκων, παχὺ διετὲς πρόβατον ἀντὶ 25, ἐξαίρετος ἵππος ἀντὶ 75, κάμηλος ἀντὶ 185, τὸ δὲ ἄλευρον πωλεῖται ἀντὶ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος φράγκου τὸ πούτιον. Οὐχ ἧττον οἱ ἰθαγενεῖς καταναλωταὶ παραπονοῦνται ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν ἐπῆλθε μεγάλη ὑπερτίμησις εἰς πάντα τὰ εἴδη. Ἐν Κασγάρῃ ἡ κατάστασις εἶναι καλλιτέρα. Τὸ πρόβατον τιμᾶται ἐν ἐπαρχίᾳ τινὶ ἀντὶ 2 ½ φράγκων, καὶ ἐν ἄλλῃ, ὡς ἐν Ἑαρκάνδῃ, ἀντὶ 40 ἢ 60 ἑκατοστῶν. Τὰ πρόβατα ταῦτα εἶναι ὡραῖα, εὔρωστα, παχέα, οὐδόλως ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ μικρὰ καὶ ἰσχνὰ τῆς Ἰνδικῆς ζῶα. Τὸ ἄλευρον τιμᾶται ἐν Κασγάρῃ 2 ½ φρ. τὰς 80 λίτρας, γνωστὸν δὲ ὅτι ἐν Ἀφικῇ, ἐν Σουδὰν ὑπάρχουσιν ἀνάλογοι τιμαί. Ὁλόκληρος βοῦς πωλεῖται ἀντὶ 5 φρ. Πολλὰ τὰ αἴτια τὰ συντείνοντα εἰς τὴν πρωτάκουστον ταύτην εὐθηνίαν, οἷον ἡ γονιμότης, ἡ σχετικῶς τῶν πληθυσμῶν ἔκτασις τοῦ ἐδάφους, ἡ ἔλλειψις μέσων πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν πλεοναζόντων προϊόντων, ἡ σπάνις τῶν πολυτίμων μετάλλων, ἅπερ δὲν εἰσάγονται ἐκεῖ διὰ τοῦ ξένου ἐμπορίου καὶ ἔχουσι μεγίστην ἀξίαν. Περὶ τῆς γονιμότητος καὶ καλλιεργείας ἐν Κασγάρῃ οἱ ἄγγλοι περιηγηταὶ ὁμιλοῦσι μετὰ πολλῶν ἐπαίνων. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὰ κτήνη τοσοῦτο ἀφθονοῦσιν, ὥστε σπανίως ἀπαντᾷ περιηγητὴς πεζός· περιηγεῖται ἔφιππος, ἐπὶ καμήλου, ἐπὶ βοὸς ἢ ἐπὶ ὄνου. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς στέππαις, αἵτινες χωρίζουσι τὸ Ὀρεμβοῦργον τῆς Χίβας. Κιργήσιός τις ἠρώτησε τὸν λοχαγὸν Βουρναβοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἵππων ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει δὲ αὐτοῦ ὁ Κιργήσιος ἀνεκραξε· «Τοῦτό ἐστι βεβαίως λίαν ἀσύμφορον

[1]) Διαβόητος ληστὴς Γάλλος. Σ. Σ.

τοῖς πτωχοῖς, τί δὲ πράττουσιν ὅπως εὕρωσιν ἵππον;» Ὁ κάτοικος τῆς στέππης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος στερούμενος ὑποζυγίου.

Ὁ ἄγγλος περιηγητὴς λίαν ζωηρῶς ἀφηγεῖται τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐν Ὀρεμβούργῳ, ὅπου ἐγνώρισε τὸν χάνην τῆς Χοκάνδης, ἕνα δηλαδὴ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων ἐκθρονισθέντων μοναρχῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἔχει ἀντὶ πάσης ἄλλης περιουσίας 120,000 ῥούβλια, δι' ὧν δύναται νὰ παρουσιάζηται εὐπρόσωπος εἰς τὴν ῥωσσικὴν κοινωνίαν τῆς χώρας.

Μετὰ μακρὰν καὶ χαλεπὴν δι' ἐλκήθρων ὁδοιπορίαν ὁ λοχαγὸς Βουρναβοῦ ἔφθασεν εἰς Κασαλᾶ, τὸ πρῶτον ῥωσσικὸν φρούριον ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ. κείμενον ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ρωσσικῶν μεθορίων τοῦ 1863 Ἡ Κασαλᾶ ἐστι μικρὰ πόλις ἀριθμοῦσα περὶ τοὺς 5,000 κατοίκους, Ἰουδαίους, Ἕλληνας, Χιβαίους, Τασκενδίους, Βουχαρίους, ἤτοι πᾶσαι ἐν γένει αἱ ποικίλαι καὶ διάφοροι φυλαὶ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας συνωθοῦνται εἰς τὰς ἀκαθάρτους αὐτῆς ὁδούς. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι σπουδαιοτάτη κατά τε ἐμπορικὴν καὶ στρατηγικὴν ἀξίαν, κειμένη ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἰαξάρτου, οὗ μακρὰν τοῦ εἰς τὴν Ἀράλην λίμνην στομίου αὐτοῦ. Ἐνταῦθα οἱ Ῥῶσσοι ἐκτὸς 350 πεζῶν καὶ 400 ἱππέων διατηροῦσι καὶ ἱκανοὺς ναύτας διὰ τὸν στολίσκον τῆς Ἀράλης. Ὁ στολίσκος οὗτος σύγκειται ἐκ τεσσάρων μικρῶν ἀτμοπλοίων ἀναπλεόντων τὸν Σὶρ Δάρια καὶ τὸν Ἀμοὺρ Δάρια ἐπὶ τῆς χιβικῆς χώρας.

Ἀπὸ τῆς Κασαλᾶς ἄρχεται τὸ ἐπιπονώτερον μέρος τῆς Ὀδυσσείας τοῦ λοχαγοῦ Βουρναβού. Εἰσδύει εἰς τὴν μεγάλην στέππην τῆς κεντρικῆς Ἀσίας καὶ διανύει ἔφιππος 500 μίλια (800 χιλιάμετρα) ὅπως μετά τινας περιστροφὰς μεταβῇ εἰς Χίβαν καὶ εἶτα εἰς τὴν συνορεύουσαν αὐτῇ Πέτρο-Ἀλεξανδρόφτσκην. Ἐνταῦθα ὁ περιηγητὴς ἐπαινεῖ τοὺς μικροὺς ἐκείνους ἵππους οἵτινές εἰσι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κιργὶζ, καίπερ κάτισχνοι καὶ λεπτοὶ ἀλλ' ὅμως ταχύτατοι.

Ὁ λοχαγὸς Βουρναβοῦ οὐδέποτε ἔλαβε παρὰ τῶν Ῥώσσων ἀτακτικὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μεταβῇ μέχρι Χίβας. Ἐθρυλήθη μάλιστα ὅτι ὁ ὁδηγὸς αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸν μέχρι τοῦ φρουρίου Πέτρο Ἀλεξανδρόφτσκης, ἱκανῶς ἀπέχοντος τῆς πόλεως ταύτης· ἀλλ' ὁ ἄγγλος περιηγητὴς κατορθώσας νὰ δωροδοκήσῃ τοὺς ὁδηγοὺς ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ ὁδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ περιφήμου χανάτου. Ἡ Χίβα εἶχεν ἔκτοτε διενέξεις πρὸς τὴν ῥωσσικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ λοχαγὸς Βουρναβοῦ ἀφηγεῖται τὰς πρὸς τὸν Ὄξον καὶ κατὰ τῆς χιβικῆς χώρας πρώτας ἀποπείρας τῶν Ῥώσσων, αἵτινες χρονολογούμεναι ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἀπολήγουσιν ἐν γένει εἰς φρικτὰ παθήματα. Ἡ ἀπόστασις, τὸ ψῦχος, ἡ λειψυδρία περεκώλυσαν ἢ ἐξηφάνησαν τὰς μοσχοβιτικὰς φάλαγγας ὅσαι τὸ χανάτον ἠπείλουν. Οὕτω τῷ 1839 καὶ τῷ 1859 ἡ Ῥωσσία ὑπέστη καὶ ἄλλας ἀποτυχίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1869 ἐξεδικήθη καὶ ἐνεκαίνισεν ἐποχὴν ἐπιτυχίας. Τότε ἤρξατο τῆς ἀνεγέρσεως φρουρίων ἐπὶ τῶν μεθορίων τοῦ χανάτου, εἶτα τῷ 1873 ἐξαπέστειλεν ἀληθῆ στρατόν, ὅστις καταλαβὼν τὴν χώραν ἐπέβαλε τῷ χάνῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἐκ 4 ἑκατομμυρίων ῥουβλίων καὶ μετέτρεψε τὴν χώραν αὐτοῦ εἰς φόρου ὑποτελῆ. Ἆρα ἄρα γε δεδικαιολογημένη ἡ ἐπίθεσις αὕτη; Εἶχεν ἄρα γε ὡς ἀφορμὴν τὰς τῶν Τουρκμάνων ἐπιδρομάς, τὰς τοῦ χάνη βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ῥώσσων περιηγητῶν καὶ ἐμπόρων, ὑποδουλοῦντος, ὡς ἔλεγον, αὐτούς, καὶ τέλος πάσας τὰς ὠμότητας, ὅσας μόλις ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῇ; Αἱ ἀφορμαὶ αὗται ἦσαν ἄρα γε ἀληθεῖς, ἢ νέα τις ἀφορμὴ τοῦ αἰωνίου μύθου τοῦ λύκου καὶ τοῦ ἀρνίου; Ὁ λοχαγὸς Βουρναβοῦ εἶναι τῆς τελευταίας γνώμης. Ἐπεσκέψατο τὸν χάνην, ἐξεπλάγη δὲ βλέπων τὸ ἦθος αὐτοῦ τὸ ἀγαθόν, τὴν νοημοσύνην καὶ τὴν εὐγένειαν. Ὁ λοχαγὸς θεωρεῖ αὐτὸν ἀνίκανον νὰ πράξῃ οἱανδήποτε ὠμότητα, ἐνῷ τοὐναντίον μέμφεται σφοδρῶς τῶν Ῥώσσων καὶ τοῦ στρατηγοῦ Κάουφμαν. Ἀληθῶς δὲ, ἐὰν τὰ παραγγέλματα τοῦ χάνου τῆς Χίβας εἰσὶν αὐθεντικὰ, ἀδύνατον ν' ἀναμένῃ τις παρὰ βαρβάρου ἡγεμόνος ὑψηλότερα αἰσθήματα, γλῶσσαν εὐγενεστέραν καὶ ἁπλουστέραν.

Τὰ παραγγέλματα ταῦτα ὁμοιάζουσι πρὸς ὅσα οἱ Σκύθαι ἢ ἄλλοι βάρβαροι λαοὶ ἀπηύθυνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς πρὸς τοὺς ἕλληνας ἢ ῥωμαίους δυνάστας αὐτῶν.

Εἶναι δυσχερὲς καὶ ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν μακρόθεν καὶ ἐκ πληροφοριῶν ἀτελῶν καὶ μεροληπτικῶν τὸ μέτρον τῶν ἀμοιβαίων αἰτιάσεων Ῥώσσων καὶ Χιβαίων. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ πτῶσις τῆς Χίβας μεγίστην παρήγαγεν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν. τὸ δὲ τῆς Ἀγγλίας γόητρον ἐπαισθητῶς προσεβλήθη Ὁ λοχαγὸς Βουρναβοῦ ἀφηγεῖται συνδιαλέξεις ἃς ἔσχεν ἐν Χίβᾳ μετὰ γέροντος μολλὰχ, ὃς εἰς Μέκκαν μεταβάντος καὶ μετὰ τοῦ θησαυροφύλακος τοῦ χάνη. Δυνατὸν αὗται νὰ συνοψισθῶσιν ἐν τοῖς ἑπομένοις. «Ἠλπίζομεν, λέγει ὁ μολλὰχ, ὅτι ἰνδικὸς στρατὸς θὰ προσήρχετο εἰς βοήθειαν ἡμῶν. - Οἱ Ῥῶσσοι προελαύνουσι, λέγει ὁ θησαυροφύλαξ, θὰ τύχητε δὲ τῆς εὐκαιρίας τοῦ δοῦναι ἡμῖν τὴν χεῖρα· ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν τοσοῦτον ἀπεμακρύνθητε καὶ δὲν ἔχετε πολλοὺς λευκοὺς ἐν τῇ Ἰνδικῇ».

Ὁ χάνης τῆς Χίβας ἐξέφρασεν εἰς τὸν λοχαγὸν τὴν αὐτὴν ἰδέαν. «Καὶ λοιπὸν, εἶπε, θέλετε ἰδεῖ τοὺς Ῥώσσους βαδίζοντας ἐπὶ τὴν Κασγάρην, εἶτα ἐπὶ τὴν Βουχάραν, εἶτα ἐπὶ τὴν Βάλκην καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Μέρβην καὶ Ἐράτην. Θ' ἀναχαιτίσητε τούτους ἡμέραν τινὰ ἑκούσης ἢ μὴ τῆς ὑμετέρας κυβερνήσεως. Γινώσκω ὅτι ἡ Ἰνδικὴ εἶναι πλουσία, πλουσιωτάτη μάλιστα· ἐπίσης γινώσκω ὅτι ἡ Ῥωσσία πολυπληθῆ κέκτηται στρατὸν, ἀλλ' ὅ,τι κάλλιστα γινώσκω εἶναι, ὅτι ὀλίγα ἔχει χρήματα ὅπως διατηρήσῃ αὐτόν». Πάντα ταῦτα τὰ προφητεύματά εἰσιν ὑπερβολικὰ, καὶ ἐάν ποτε ἐκπληρωθῶσι, θὰ ἐκπληρωθῶσι μετὰ μακρὸν χρόνον· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐξηγοῦσιν ὁποῖαί τινές εἰσιν αἱ ἰδέαι τῶν λαῶν τούτων περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἰσχύος τῶν Ῥώσσων καὶ τῶν Ἄγγλων, ταύτας δὲ ὁ τελευταῖος πόλεμος ἐνίσχυσε καὶ ἀνέπτυξεν.

Ἡ Χίβα ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 35 χιλ. κατοίκους· αἱ ὁδοὶ αὐτῆς εἰσιν εὐρεῖαι καὶ καθαραί· αἱ τῶν πλουσίων οἰκίαι παρουσιάζουσιν ἐξωτερικήν τινα πολυτέλειαν μετὰ τῶν ἐπεστιλβωμένων πλίνθων καὶ τῶν ποικίλων αὐτῶν κεράμων. Οἱ ζωγραφητοὶ τῶν τεμενῶν καὶ τῶν σχολείων θόλοι εἰσὶ θαυμάσιοι. Ἐν Χίβᾳ ὑπάρχουσιν ἐννέα σχολεῖα. Τὰ περὶξ αὐτῆς εἶναι καλλιεργημένα καὶ ἡ ἀνθηρὰ κατάστασις τῶν κήπων αὐτῶν ἐξέπληξε τὸν ἄγγλον περιηγητήν. Ἀλλὰ δὲν ἐπετράπη εἰς τὸν λοχαγὸν Βουρναβοῦ νὰ διαμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν Χίβᾳ, καθόσον διαταγὴ τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ δουκὸς τῆς Κανταβριγίας, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ἀγγλίαν. Κατεσπευσμένως ἀφίκετο εἰς τὸ ῥωσσικὸν φρούριον Πέτρο-Ἀλεξανδρόφσκην καὶ ἀφοῦ παρέστη εἰς τὴν θήραν τῶν ἱεράκων, κυνηγέσιον διατηρηθὲν καθ' ἅπασαν τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν ἔν τε Κασγάρῃ καὶ ἐν Χίβᾳ, ἐπανῆλθεν εἰς Κασαλᾶ, διανύσας ἔφιππος ἐντὸς ἐννέα ἡμερῶν 371 μίλια (600 χιλιάμετρα).

Τὰ μέλη τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας ἐν Κασγάρῃ διέμειναν περισσότερον χρόνον τοῦ λοχαγοῦ Βουρναβοῦ ἐν Χίβᾳ· οὗτος δὲ εἰσέρχονται εἰς περισσοτέρας λεπτομερείας περὶ τῶν ἠθῶν, περὶ τῶν κατοίκων, περὶ τῆς κυβερνήσεως, περὶ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, ἥτις ἀντικαθίστη διὰ τῆς βίας τὴν κομφουκιανήν.

Ἡ Κασγάρη εἶναι χώρα πλουσιωτέρα τῆς τοῦ χανάτου τῆς Χίβας, ὁ δὲ πολιτισμὸς φαίνεται μᾶλλον προκεχωρηκώς. Ὁ Γιακοὺπ-βέη, ὁ νοήμων καὶ φοβερὸς τυχοδιώκτης, ἀποκατέστησεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἤτοι τὴν ἐργασίαν, τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ λαοῦ· διότι ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μεγιστάνας, ἡ ζωὴ αὐτῶν ἦν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐλαχίστου νεύματος τοῦ Γιακούπ. Ἂς ἀποκεφαλίσωσιν αὐτὸν, ἔλεγεν ὁ περίφημος δυνάστης ἐν τῇ πρώτῃ δυσαρεσκείᾳ, καὶ ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον Ἐὰν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ χάνου τῆς Χίβας, ἀδύνατον ὅμως νὰ συμβαίνῃ τοιοῦτό τι καὶ περὶ τοῦ Γιακοὺπ βέη. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἐν Κασγάρῃ ἰδιωτικὰ ἤθη ἀρκούντως ἤπια, μεγάλη εὐγένεια καὶ ἐπίχρωσίς τις πολιτισμοῦ. Τὰ μέλη τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας ἀφηγοῦνται ὅτι προσεκλήθησαν νὰ πίωσι τὸν καφὲν καὶ ὅτι ἐκρατήθησαν ὅπως γευματίσωσι παρά τινι τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἐμίρου. Λίαν ἐξεπλάγησαν ὅτι ὑπεδέξαντο αὐτοὺς ἐντὸς ἀνέτου δωματίου, ἐνῷ ὑπῆρχε μικρὰ καὶ ὡραία τράπεζα, καθέκλαι κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν ῥυθμὸν, πλῆθος χειρογράφων, τεθειμένων περὶ τὸ δωμάτιον ἐντὸς βιβλιοθηκῶν, πλεῖσται φωτογραφίαι καὶ εἷς Ὁδηγὸς τῶν Παρισίων γαλλιστί. Ἐν τῷ γεύματι πολλὰ παρετέθησαν φαγητὰ, τὰ δ' ἐκ πορσελάνης σκεύη πλειστάκις ἠλλάχθησαν· πάντα ἦσαν καλὰ καὶ καλῶς τοποθετημένα. Μετὰ τὸ κρέας παρετίθετο γλύκισμα· τὸν δὲ τρόπον τοῦτον τοῦ τρώγειν εὑρίσκουσιν ἐξαίρετον συνιστῶντες αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, φαγητὸν τὸ ὁποῖον δυσχερῶς ἤθελεν εὕρει χώραν μεταξὺ τῶν μερῶν ἡμῶν. Τὸ φαγητὸν τοῦτο εἶναι πόδες χοίρου ἐπιπεπασμένοι διὰ σακχάρεως καὶ τηγανισμένοι εἰς λίπος μετ' ὀλίγου ταριχεύματος. Ἐνταῦθα ῥίψωμεν κάλυμμα ἐπὶ τῶν μαγειρευμάτων τούτων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ Κασγάρη παρεῖχε σημεῖα προκεχωρηκότος πολιτισμοῦ. Τὰ περὶ αὐτὴν μαυσωλεῖα εἶναι πρότυπα ἀρχιτεκτονικῆς οὐκ εὐκαταφρονήτου.

Ὁ Γιακοὺπ-βέης, ὃν τινες παρίστων ὡς πολιτικὸν ἄνδρα πρώτης τάξεως, εἶδός τι ἀσιανοῦ Βίσμαρκ, ἀπεβίωσε, τὸ δὲ βασίλειον δὲν ἐπέζησεν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Σινῶν, ἡ δὲ τοῦ Κομφουκίου θρησκεία παραγκωνισθεῖσα ὑπὸ τῆς τοῦ Μωάμεθ ἄρχεται καὶ πάλιν αἴρουσα τὴν κεφαλήν. Ἡ σινικὴ κατάκτησις θέλει ὑπερασπίσει τὴν Κασγάρην κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ θ' ἀποτελέσῃ προπύργιον ἐν Ἰνδικῇ. Ὁποῖαι δ' ἔσονται αἱ τύχαι τῶν λοιπῶν χανάτων τῆς κεντρικῆς Ἀσίας; Κείμενα ταῦτα μεταξὺ τῶν Ῥώσσων, τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Σινῶν, λίαν δυσχερὲς νὰ διατηρήσωσι πραγματικὴν ἀνεξαρτησίαν. Αἱ τρεῖς μεγάλαι ἀσιατικαὶ αὐτοκρατορίαι προσεγγίζουσιν ἤδη ἀλλήλας. Θὰ δυνηθῶσιν ἄρά γε νὰ σεβασθῶσι τὰ ἀμοιβαῖα αὐτῶν μεθόρια καὶ ν' ἀρκεσθῶσιν ἑκάστη εἰς τὰς ἀπεράντους αὐτῶν ἐκτάσεις;

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΜΑΡΓΟΥΝΙΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Τῷ Φιλαδελφείας Γαβριήλῳ, Μάξιμος εὖ πράττειν.

Ἐπικίνδυνον τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἡ παράβασις, πανιερώτατε δέσποτα, καὶ τούτων ἄλλως τε, ἐν οἷς ἅπας ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον κρέμανται, κἀκείνοις μᾶλλον, οἳ τὴν τῶν λόγων προστασίαν ἐνεπιστεύθησαν. Ἐμοὶ μὲν οὖν τοὐμὸν μέρος, ὅσον γε τῇ προαιρέσει, ἤδη πεπλήρωται, καί γε οὐκ ἀμάρτυρος ὁ λόγος, εἴ τις ἐπὶ τὰ πρὸ μικροῦ προχωρήσαντα καὶ περὶ τῆς εἰρήνης διῃτημένα ἀποβλέπειν ἐθέλοι. Ὡς δ'ἂν καὶ τοῖς πολλοῖς γνωριμωτέρα γένοιτο ἡ τοιαύτη τῆς ἡμετέρας ψυχῆς εἰρηναία κατάστασις, καὶ ὁ παρών μοι ἐξεπίτηδες ὁποιοσοῦν λόγος ἐξύφασται ἀκαλλὴς μὲν τὴν ἰδέαν, οὐκ ἀκαλλὴς δὲ ἀλλὰ καὶ μάλα λαμπρὸς τὴν διάθεσιν, συνεφέλκεται δὲ καί σου τὴν ἱερὰν ψυχὴν κοινωνὸν τῆς ἀγάπης καὶ ὥσπερ ἤδη διηλλαγμένην ἡμῖν ὑποτίθεται. Σὺ δ'ἀλλὰ μὴ, πρὸς τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, τὸ ἐφ'ᾧ πεπραγμάτευται κέρδος ἐπαμβλύνεις καὶ ἀποσημειώσεις, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας προσδοκίας πλέον τι προσκερδάνοις τῇ πρὸς τοῦργον ἐμπαρασκεύῳ ἑτοιμότητι. Ποιήσεις δ'οὖν οἷδ' ὅτι καὶ πρὸς τὸ χρέος ἀπιδὼν καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἡμῶν αὐτῶν πρὸς δὲ καὶ τῶν λοιπῶν μεγίστην ὠφέλειαν, τὸ δὲ πάντων μέγιστον εἰς Θεὸν εὐαρέστησιν. Ἔρρωσο. Ἐνετίησι μαιμακτηριῶνος β' ἐπὶ ἰ, ᾳφϟέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Τῷ παναγιωτάτῳ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος.

Ἔπαινον καὶ ψόγον, οὕτως ἐγὼ κρίνειν ἐκδεδίδαγμαι, παναγιώτατε δέσποτα, ὥστε δεῖν τὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο πάσχοντα πρὸς τὸν ἔνδον ἀνατρέχειν καὶ ἀποβλέπειν κριτήν· καὶ εἰ μὲν ἐν ἐκείνῳ τὸ ὃ περὶ ἡμᾶς λέγεται οὐχ εὕρηται ἀγαθὸν, ἀσχάλλειν τε ἅμα καὶ ἀθυμεῖν, εἰδὲ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ τὸ δι' οὗ ἡμᾶς οἱ μοχθηροὶ τῶν ἀνθρώπων διασύρειν εἰώθασιν οὐχ εὕρηται πονηρὸν χαίρειν τε ἅμα καὶ σκιρτᾷν. Τί γὰρ εἰ ἄνθρωποι μὲν ἐπαινοῦσι, τὸ δὲ συνειδὸς καὶ μάλα κεκατηγόρηκε; ποία δ' ἔσται ἀθυμίας χώρα, εἰ πάντων κατηγορούντων μόνον τὸ συνειδὸς ἐλευθέρους ἡμᾶς ἀποδείκνυσιν; Ἔχομεν τὸν Παῦλον λέγοντα, δόξα αὕτη ἡμῶν ἐστιν, ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, καὶ τὸν Ἰὼβ, ἰδοὺ ἐν οὐρανῷ ὁ μάρτυς ἡμῶν. Εἰ τοίνυν μάρτυς ἡμῶν ἐν οὐρανῷ, μάρτυς ἡμῶν ἐν καρδίᾳ, αἰσχυνέσθωσαν οἱ μάτην ἡμᾶς ἐπηρεάζοντες καὶ τοῦ κακῶς λέγειν οὐδένα πω κόρον λαμβάνοντες, μόνον ἵνα στῇ σφίσι τὸ τῆς κακίας ἀνίσχυρον· τί γὰρ ἄλλο τῷ διασύρειν ἐργάζονται, ἀλλ'ἢ εἰς χοῦν ἀποφυσῶσι καὶ κατὰ τῶν ὀμμάτων τὴν γῆν διεγείρουσι καὶ ὅθεν μείζω τὸν διασυρμὸν ἐμφυσῶσιν, ἐκεῖθεν μᾶλλον οὐδὲν ὑγιὲς ἐφευρίσκουσι καὶ ἑκόντες εἶναι περὶ τὸ φῶς ἀμβλυώττουσι. Πλὴν ἀλλ'οὐδὲν τούτοις ἀπογνωστέον ἀλλὰ καὶ παραινετέον εἰς δύναμιν, καὶ εἰ μὴ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανέλθοιεν, προσχρηστέον καὶ μάστιγι, ὡς περὶ Ἰουδαίων φησὶν ἡ ἀλήθεια, ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι διὰ τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ λόγου ἀκροάσει σκανδαλισθῆναι, ἄφετε αὐτοὺς, τυφλοί εἰσι καὶ ὁδηγοὶ τυφλῶν. Καὶ Παῦλος δὲ παραινεῖ, εἰ δυνατὸν τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες. Σοὶ μὲν οὖν καὶ παραίνεσις ηὐτρέπισται καὶ ῥομφαία ἠκόνηται καὶ τόξον ἐντέταται καὶ τὸ πᾶν μεθ'ὅσης οἱασοῦν τῆς σοφίας καὶ κρίσεως εὐσεβοῦς διῃτήθη, παναγιώτατε δέσποτα· οὐδὲ γὰρ ἐξέκοψας τὴν συκῆν, ἀλλ'ἐπαφῆκας αὐτῇ τὴν τῆς ἐκκοπῆς ἀπειλήν. Νῦν δ'αὖθις οὐ μόνον αὐτόθεν ἠχρείωται, ἀλλὰ δὴ καὶ συλλυμαίνεται τῷ καρποφόρῳ τῶν δένδρων καὶ μετασχηματίζειν αὐτῶν τὸ ἔγκαρπον πρὸς τὸ ἄκαρπον κατεπείγεται καὶ εἰς πῦρ συνεκβάλλειν προήρηται. Καὶ καταφρονεῖ λοιπὸν ὁ δείλαιος εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσὼν πρὸς τὸ κακουργεῖν ἀπερυθριάσας παντάπασιν· οὐ γὰρ τοῦτο αὐτῷ ἐπίβαρυ, ὅτι ἐπιστολὴ ἐκτετύπωται, οὐδ'ὅτι διαβολὴ κατελέγχεται, ἀλλ'ὅτι εἰς προῦπτον πᾶσι τὰ τῆς ἐμῆς γνώμης, μᾶλλον δὲ τὸ τοῦ δόγματος ὑγιὲς προτέθειται. Καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς παρερμηνεύων τάμὰ ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ναὶ δὴ καὶ τῶν ἀκριβεστέρων ψυχαῖς ἐνεπήρκει κακῶς. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ· ταύτῃ τις ἂν ἴδοι τρανῶς. . . . γὰρ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον γράμμα συνοδικὸν προσαπειλοῦν αὐτῷ τὰ χείρω, εἰμὴ μεταμάθοι ἅπερ αὐτόθεν κακῶς μεμάθηκε. Μετὰ παραινέσεις τε καὶ προτροπὰς εἰς διαλλαγὴν, μετ'αὐτὰς διαλλαγὰς, μετὰ τὴν διὰ τῶν ἀχράντων μυστηρίων γενομένην ἀγάπην ὑπούλως καὶ αὖθις, ἵνα μὴ τἆλλα λέγω, τοὐμὸν ὑποδείκνυσι γράμμα, καὶ τὸν νοῦν, ὥσπερ καὶ πρότερον, διαστρέφει πανούργως. Τίσι δὲ καὶ ὑποδείκνυσιν; ἱερεῦσιν, ὅ ον ἐγῷδα, ἢ καὶ ἄλλοις καὶ τούτοις Κρησὶν, ὡσὰν σχοίη τὸ ἀξιοπιστότερον τὸ κατάρατον αὐτοῦ τῆς ἐπινοίας καὶ ἐν οἷς μάλιστα ἐξέχεε τὸν ἰόν. Ἆρ' ἀνεκτὰ ταῦτα, παναγιώτατε δέσποτα; Τίς οὖν ἔτι νόμων φειδὼ ὑπολέλειπται; Τίς οὕτως ὑπεροπτικῶς, οὕτως ἀφόβως καταφρονουμένας συνόδους ὑπερόψεται; Τίς πατρικῶν φωνῶν παρ' οὐδὲν λογιζομένων οὐχ ὑπερασπιεῖται;

Τίς λυμαινομένων ψυχῶν οὕτως ἀναλγήτως, οὕτως ἀδαμαντίνως, οὕτω σκληροκαρδίως οὐ φείσεται καὶ τόγε ἐφ'ἑαυτῷ προεπείρξει τὸν ὄλεθρον; Ἄγε δὴ πρὸς τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, πρὸς ἧς παρὰ Θεοῦ ἐγκεχείρισαι φροντίδος ψυχῶν, παναγιώτατε δέσποτα, ἢ διόρθωσον ποιμαντικῶς τὸ καταφρονητὴν, ἢ οἷς οἶδας καὶ ὀφείλεις τρόποις δῆλον τοῖς πᾶσι τὸν λυμεῶνα κατάστησον· μέχρι γὰρ τίνος ἐπιλυμανεῖται τῇ Χριστοῦ μάνδρᾳ ὁ μηδένα μετάμελον ἐφ' οἷς δέδρακεν ἐσχηκὼς, μᾶλλον δὲ καὶ προκόπτων ἐπὶ τὰ χείρω καὶ ἐπὶ κοινῷ τούτῳ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας κακῷ; Ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ τὸ συνειδὸς μαρτυρεῖ καὶ ἄνωθεν συμμαρτυρεῖ ὁ Θεὸς καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα μονονουχὶ φωνὴν ἀφέντα συμμεμαρτύρηκε, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὴν ἱεράν σου ψυχὴν σὺν τοῖς παρ' ἑαυτῷ πανιερωτάτοις ἀδελφοῖς συμψηφον καταπεπλούτηκεν. Ὁ δέ με λυπεῖ οὐ μικρῶς, τοῦτ' αὐτὸ ὅπερ καὶ πρότερον, τὸ τῶν ψυχῶν ἐστι σκάνδαλον. Πῶς δ' ἂν τοῦτ' ἐκ μέσου ἀρθείη, τῆς σῆς πάντως ἔσται καὶ χειρὸς ἱερᾶς καὶ ἀναλόγου φροντίδος. Ἐρρωμένην διαφυλάττοι ὁ Κύριος τὴν σὴν παναγιότητα εἰς τὴν τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἐπίσκεψιν. Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος ε' φθίνοντος ᾳφϟα'.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΑ.

Τῷ παναγιωτάτῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ, Μάξιμος ὁ Μαργούνιος.

Οὐδὲν, φησί τις τῶν ποιητῶν, οὕτως ὀρθῶς εἴρηται, ὅπερ οὐκ ἂν φαύλως τοῦτό τινος διηγουμένου διαστραφείη, παναγιώτατε δέσποτα· ἐγὼ δὲ μικρὸν παραλλάξας τὴν λέξιν καὶ φαύλως τινὸς τοῦτο διερμηνεύοντος εἴποιμι. Ἔστι δὲ εὐαπόδεικτος ὁ λόγος καὶ μάλα εἴ τις ἀποσκοπεῖν ἐθέλοι πρός τε τὰ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐσθ' ὅτε γιγνόμενα καὶ πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων συμβεβηκότα· ποῦ γὰρ ἂν Ἄρειοί ποτε καὶ Μακεδόνιοι καὶ Σαβέλλιοι καὶ ἡ λοιπὴ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς σειρὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπεισέφρησαν Ἐκκλησίᾳ ἢ μέχρις ὀνόματος ἐπὶ φυγῆς ὠνομάζοντο, εἰμὴ τὰ καλῶς γεγραμμένα κακῶς ἡρμήνευσαν καὶ παρὰ τοῦτο τὸν ἱερὸν διετάραξαν σύλλογον καὶ πρὸς τὸ σφῶν κακῷ καὶ ἄλλοις ἐν τοῖς καιρίοις κατελυμήναντο; Ποῦ δὲ τό γε νῦν εἶναι ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν ὡς ἀποτρόπαιόν τι κακὸν ἐνεφιλοχώρησε Λούτερος καὶ οἱ τούτου συνοπαδοὶ, εἰ μὴ καὶ οὗτοι ταῖς ἑαυτῶν ἐξαπάταις τὰ ἱερὰ παραρθεῖρειν ἐξετόλμησαν λόγια; Παρακινδυνεύει δέ τις προσκναφῆναι ἡμῖν κακῶν αὐτουργὸς καινοτέρας λύμης ἀφορμὴν μηχανώμενος· ἃ γὰρ παρερμηνεύων διορθοῦν βούλεται διαστρέφει παντάπασι, καὶ ὅτι αὐτῷ τὸ πρὸς τὸ κακουργεῖν ἐνδόσιμον ὅλως οὐ παρακεχώρηται, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπειλαῖς φοβεραῖς προσαπείρηται, ἀσχάλλει καὶ ἀθυμεῖ καὶ τὸν βίον ἀβίωτον οἴεται, καὶ τοῦτο μᾶλλον, ὅτι ἥ τε ἀλήθεια τρανώτερον ἀναδέδεικται καὶ τὰ τῆς κακουργίας αὐτῷ ἐστηλίτευται· ἄλλως γὰρ ἂν ὁδῷ βαδίζουσα ἡ λύμη οὐκ ἂν ἐπαύσατο. Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀληθὲς [δῆλον]· καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀληθείας ἀναφανείσης οὐδὲν ἧττον θρασύτερον κατηγρίωται καὶ τό γε ἐπ'αὐτῷ ὑποσκελίζειν τοὺς ἁπλουστέρους τῷ κλοπιμαίῳ τῶν λόγων σὺν ἁρπαγῇ κατεπείγεται. Ὕπνοῖ δ'ὅμως νόμος καὶ μάστιξ ἀεργίαν καταδεδίκασται καὶ ἐπὶ τῶν νόμων οὐδ'ἐπιστρέφεται, ὦ τῶν κακῶν! Ἐπιστράφηθι δὴ, ναὶ πρὸς αὐτῆς τῆς εὐσεβείας, παναγιώτατε δέσποτα, δὸς χεῖρα καταπονουμέναις ψυχαῖς, φθάσον τὴν ἐκ μέσου ὅλως πρὸς τὰ χείρω ῥοπὴν ταῖς θειοτέραις ἐπιπνεύσεσι καὶ συμμαρτυρεῖν καὶ τοῦτον τῇ ἀληθείᾳ αὐτῇ κατανάγκασον προφητικῶς ἤδη καὶ δακτύλῳ πρὸς ταύτην ἐκδιδαχθέντα διὰ τοῦ ταύτην διαπρυσίως διακηρύξαντος ἄνωθεν καὶ κηρύττοντος, ἢ κατὰ Φαραὼ σκληρυνόμενον καὶ μὴ χρησταῖς ὑπείκοντα παραινέσεσι μήτε ἱεραῖς πειθαρχοῦντα συνόδοις, μήτε αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ὑποταττόμενον. Καὶ ὅμως καὶ ἄλλους συνδιαφθείροντα καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἱεροὺς ἄνδρας καὶ τὴν τῶν ἄλλων προστασίαν ἐμπεπιστευμένους τῆς ἱερᾶς ἀγέλης ἀπόπεμψον· ὃν γὰρ οὐ πείθει τὸ φιλάνθρωπον, πεισάτω τὸ δίκαιον, καὶ ὃς οὐ διορθοῦται φιλανθρωπίας ἀξιούμενος, παιδευθήτω δικαίως καὶ ἄλλοις σωφροσύνης καὶ μετριότητος προκείμενος ὑπόδειγμα. Ταῦτα μὲν ἐμοὶ ὑποβάλλει τὸ συνειδὸς δίκαιά τε εἶναι καὶ ἀποδοχῆς ἄξια, αὐτὸς δὲ καὶ διόρθου καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ εὐαρεστότερον μεταβάλλοις, παναγιώτατε δέσποτα, καὶ τὸν ἐπὶ τούτοις ἐγγιγνόμενον ταῖς ψυχαῖς σφοδρὸν κατάπαυσον κλύδωνα. Ἐρρωμένην διαφυλάττοι ὁ Κύριος τὴν σὴν παναγιότητα εἰς τὴν τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας βελτίωσιν. Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος δ' φθίνοντος κατὰ τὸ ᾳϟζ'.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΒ'.

Τῷ λογιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ Νικολάῳ τῷ Ῥοδίῳ, Μάξιμος ὁ Μαργούνιος εὖ πράττειν.

Ἀπῃτήσω μὲν δὴ σὺ δικαίως, ἐγὼ δ'ὀφειλομένως τὰ εἰς τὸν φίλον ἀπέδωκα, οὐκ εἰς κόρον δὲ τὸν ὕβρεως πατέρα, ὥστε τὸ βακχικὸν ἐξορχήσασθαι, ἀλλὰ μετρίως, καὶ ὥστε τὴν χρείαν ἀποπληρῶσαι· ὃ γὰρ ἐγῷδα τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθηλοῦν λογικὸν, καί μοι ὅτι μάλιστα τά τε περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἐπιζήμιον, σχολῇ γ' ἂν ἐκείνου τοῖς φίλοις ἀφθόνως μετέδωκα, τούτου δὲ φειδοῖ, ἀλλὰ πῇ μὲν

ἐπαγγελίας, πὴ δὲ καὶ ἐνδείας. Ὧν γὰρ παρ'ἄλλοις τὴν ἀπόλαυσιν μεμισήκαμεν, τούτων οὐκ ἄν ποθ' ἡμεῖς ἀντιποιησαίμεθα. Ἀλλὰ γὰρ παρὰ τοῦτο ἀφιλόξενοί τινες τάχα καί τι πρὸς λελογισαίμεθα τῆς σφαλερᾶς τινων ἐπὶ τοῖς πράγμασι κρίσεως· ὧν γὰρ ἡ φυγὴ παρὰ τοῖς ὀρθῶς κρίνειν ἐπισταμένοις αἱρετή τε καὶ διωκτὴ διὰ τὸ ἔξω κινδύνων τοὺς τοῦτ' ἐργαζομένους γίγνεσθαι, τούτων παρ' ἄλλοις μάλιστα ἐφετὴ, διὰ [δὲ] τὸ ἀκαριαῖον τῆς ἡδονῆς μικροῦ θηρίοις μᾶλλον ἤπερ ἀνθρώποις ξυμβιωτεύειν αἱρεῖσθαι κεκινδυνεύκαμεν καὶ ἔρημόν τινα χῶρον οἰκεῖν ἢ νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις τῇ τοῦ αὐτεξουσίου ἀξίᾳ τετιμημένους οὕτω συναγελάζεσθαι, ὦ τῆς ἀβελτηρίας! Καὶ ποῖ δ'ἄν τις λοιπὸν σωθησόμενος τράποιτο, ὅπου μέχρι τραπέζης καὶ σέβας καὶ φιλία καὶ τὰ πάντα ὀζίρεται; Παλινῳδήσω τῇ προτέρᾳ καταστάσει πάντως ἐγὼ καὶ μόνος ἢ μόνῳ ἑαυτῷ συγγενήσομαι, ἢ μετὰ τοῦ δευτέρου μόνως τῷ δωματίῳ ἐγκατακεκλεῖσθαι βουλήσομαι, ὅπου καὶ τὰ πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους τῶν φίλων διὰ τὸ ἐνδεὲς τῆς τραπέζης δυσέλπιστα μᾶλλον δὲ καὶ ἀνέλπιστα; Εἴσῃ μου τὸν σκοπὸν τῶν λεγομένων, ἀγχίνους τε ὢν καὶ πολλὰ ἐπ'ὀλιγίσταις ἀφορμαῖς φρονῶν. Ἀπείρηκα παρ'ἐχθρῶν, παρὰ φίλων, παρὰ τῶν οἰκείων κατατυραννούμενος. Ἔρρωσο.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ.

ΕΞ ΕΛΒΕΤΙΑΣ.

Περισπούδαστος ἐν Λονδίνῳ φίλος περιηγηθεὶς τὸν παρελθόντα αὔγουστον μέρη τινὰ τῆς Ἑλβεβετίας ἔγραψεν ἡμῖνὲν καιρῷ μακρὰν ἐπιστολὴν,ἐν ᾗ μετὰ πολλῆς χάριτος ἀφηγεῖται τὰ τοῦ ταξειδίου αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δημοσιεύομεν τὰς ἑπομένας περικοπὰς, ἱκανὰς περιεχούσας πληροφορίας περὶ τῶν μερῶν ἃ ὁ ἐπιστέλλων περιῆλθε.

Montreux-Suisse,
Κυριακῇ, 14/26 αὐγούστου 1877.

Φίλτατοί μοι,

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγραψα ὑμῖν ἐκ Παρισίων, εἰς τὰς 8 καὶ 40 λεπτὰ τῆς ἑσπέρας ἀπῆλθον ἐκ τῆς ὡραίας ταύτης πόλεως καὶ περὶ τὰ χαράγματα τῆς ἐπιούσης ἤμεθα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ῥοδανοῦ, τὸν ὁποῖον καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν εἴχομεν πρὸς τὰ δεξιά μας· διήλθομεν τέσσαρα μικρὰ ὑπόγεια περάσματα καὶ μίαν γέφυραν μεγάλην καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Βελεγὰρδ, τὸν τελευταῖον γαλλικὸν σταθμόν. Ἐνώπιον ἡμῶν εἴχομεν τὴν ὑπόνομον ὁδὸν *Credo*, μήκους $2^1/_2$ μιλίων· ταύτην διήλθομεν εἰς 8 λεπτὰ καὶ εἰς τὰς 11 π.μ. δὲ ἤμεθα ἐν Γενεύῃ. Ἡ πόλις αὕτη καίπερ οὖσα ἡ πρωτεύουσα τῆς μικροτέρας ἑλβετικῆς ἐπικρατείας, εἶναι ἡ πλουσιωτέρα καὶ πολυανθρωποτέρα πασῶν τῶν πόλεων τῆς Ὁμοσπονδίας, ἔχουσα πληθυσμὸν 48 περίπου χιλ. ψυχῶν κεῖταιδὲ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς λίμνης Λεμάνης, ἐπὶ τοῦ σημείου ὅθεν ἐκρέουσι τὰ κρυσταλλώδη ὕδατα τοῦ Ῥοδανοῦ μετὰ ὁρμῆς καὶ ῥόχθου. Ἐπὶ τοῦ σημείου δὲ ὅπου λήγει ἡ λίμνη καὶ ἄρχεται ὁ ποταμὸς ὑπάρχει ἡ γέφυρα Mont Blanc, ἕκτη αὕτη, ἡ καλλίστη καὶ ἡ εὐρυχωροτάτη πασῶν. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ εἶναι ἡ παλαιὰ πόλις, πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ ἡ νέα· ὀλίγον δὲ πορρωτέρω τῆς γεφύρας Mont Blanc εἶναι μικρὸν νησίον κατάφυτον καὶ ὡραῖον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἵσταται ὁ ὀρειχάλκινος ἀνδριὰς τοῦ περιφήμου πολίτου τῆς Γενεύης Ῥουσσὼ,ἐξ οὗ καὶ τὸ νησύδριον καλεῖται "Νῆσος τοῦ Ῥουσσώ,,. Πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν ἐγὼ εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν Γενεύην, ἀλλ' ὁ καλὸς φίλος μεθ' οὗ συνεταξειδεύομεν ἐκ Λονδίνου (εἷς ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου ὁ κ. Γ.Ζ)πρώτην ἤδη φορὰν ἔβλεπε τὴν μοναδικὴν ταύτην πόλιν καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ ἐπιφωνήματα ἦσαν συνεχῆ καὶ πολλά. Ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἑβδομάδος ἐπὶ τῆς Νήσου τοῦ Ῥουσσὼ δίδοται μουσικὴ συναυλία καὶ τοῦτο περὶ τὴν ἑσπέραν· τὸ δὲ θέαμα εἶναι μαγευτικώτατον, διότι ὁρμαθοὶ πολυχρόων φαναρίων ἐξηρτημένων ἐκ τῶν κλάδων τῶν δένδρων ἐπαυξάνουσι τὴν καλλονὴν τῆς φύσεως καὶ ταὐτοχρόνως παρέχουσι φῶς εἰς τὸ πλῆθος ὅπερ συῤῥέει χάριν διασκεδάσεως· ἡ μουσικὴ εἶναι ἐκλεκτὴ ὡς καὶ ὁ κόσμος, διότι ἡ εἴσοδος εἶναι ἐπὶ πληρωμῇ. Εἰσήλθομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκαθήσαμεν παρὰ τὴν βίζαν ὑψηλῆς αἰγείρου, ἐκ τῶν κλάδων τῆς ὁποίας ὁ ἕρπυλλος ἔῤῥιπτεν ἀφελῶς πρὸς τὰ κάτω τοὺς πυκνοφύλλους πλοκάμους του. Ἐπήραμεν τὸν καφέμας, ἀνήψαμεν τὰ σιγάραμας καὶ ἐνετρυφῶμεν ἀκούοντες τὴν μουσικὴν συναυλίαν καὶ τὸ κελάρυσμα τῶν ὑδάτων ἅπερ ἐκυλίοντο ἀφρίζοντα πρὸς τὰ κάτω. Ἀλλὰ φεῦ, ἐνῷ ἡ φύσις πέριξ ἡμῶν ἐγέλα, ἡ καρδία ἡμῶν ἐπιέζετο ὑπὸ μυστηριώδους θλίψεως. Ἐκλαίομεν ὡς οἱ ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος καθήμενοι μεμνημένοι οἷα δεινὰ πάσχουσιν οἱ ἐν Ἀνατολῇ ἡμῶν ἀδελφοί.

Ἐν Γενεύῃ ἐμείναμεν ὑπὲρ τὴν μίαν ἑβδομάδα, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐποιήσαμεν πολλοὺς περιπάτους πέριξ τῆς πόλεως καὶ μικράς τινας ἐκδρομάς. Ὅπου καὶ ἂν ὑπάγῃ τις, ἔχει νὰ ἴδῃ νέον τι· ἥμισυ μίλιον πρὸς τὰ κάτω εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Ἄρβεως καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ· τοῦ πρώτου τὰ ὕδατα εἶναι θολώδη καὶ σιγηλὰ, ἐνῷ τὰ τοῦ Ῥοδανοῦ εἶναι καθαρὰ, διαυγῆ καὶ ὁρμητικώτατα. καὶ ὅμως ὀλίγον προσωτέρω ἑνοῦνται καὶ συῤῥέουσι καὶ ἀποτελοῦσι ποταμὸν ἕνα. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν βίον τῶν ἐθνῶν· τὸ ἔχον ἐν ἑαυτῷ ζωτικότητα ὑπερισχύει καὶ ἐπικρατεῖ, τὸ δὲ μὴ ἔχον καταπίνεται καὶ συγχωνεύεται. Πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Γενεύης κεῖται ἡ πολίχνη Fernex ἀπέχουσα αὐτῆς 4 $^1/_2$ περίπου μίλια. Θεμελιωτὴς τοῦ χωρίου τούτου δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ Βολταῖρος, διότι ἀγοράσας αὐτὸ κατὰ τὸ ἔτος 1759 πολὺ συνετέλεσε πρὸς συνοικισμὸν αὐτοῦ, ἔκτισε δὲ πύργον δι' ἑαυτὸν καὶ ναΐσκον ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ ὁποίου ἔγραψε: Deo erexit Voltaire. Εἰς τοῦτο τὸ μέρος μετέβημεν διὰ λεωφορείου καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς λόφον τινὰ σχεδὸν περὶ τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ, ὡραιότατον θέαμα ἐφάνη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν· πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν κάτω ἐξετείνετο ἡ πόλις Γενεύη ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτῆς· ἀπέναντι ἡμῶν ὑψοῦτο κατάλευκον ἐκ πάγων καὶ χιόνων τὸ Λευκὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου αἱ κορυφαὶ ἐστεφανοῦντο ὑπὸ νεφελῶν· ἐδῶ αἱ Ἄλπεις, ἐκεῖ τὰ Ἰουράσια καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς νύμφη ἐνδεδυμένη κυανόχρουν πέπλον ἡ λίμνη Λεμάνη. Πάντες οἱ πέριξ ἡμῶν γήλοφοι ἦσαν κατάφυτοι καὶ πάντα τὰ μέρη ὅσα περιήλθομεν ἦσαν κεκαλλιεργημένα, πλῆθος δὲ ἀγροτικῶν οἰκιῶν, ῥυθμοῦ ἑλβετικοῦ, κατεκόσμουν τὴν χώραν. Οὗτοι οἱ καρποὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, ταῦτα τὰ προϊόντα τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀκωλύτου ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν! Ἀρκετὰ ἐμείναμεν ἐν Γενεύῃ, εἶπον εἰς τὸν φίλον μου, πηγαίνωμεν καὶ εἰς κανὲν ἄλλο μέρος; Ὁ καλός μου φίλος ἐφάνη προθυμότατος καὶ ἅμ'ἔπος ἅμ' ἔργον. Κατεβιβάσαμεν τὰς ἀποσκευὰς ἡμῶν εἰς τὴν προκυμαίαν καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸ κομψὸν καὶ εὐρύχωρον ἀτμόπλοιον Mont Blanc· ἦτο ἡ ὥρα 9 τῆς πρωΐας καὶ ὁ οὐρανὸς νεφελώδης καὶ ἐπαπειλῶν βροχήν· ἀλλὰ δὲν μᾶς ἔμελε καὶ ἂν ἔβρεχε, διότι ἤμεθα ὑπὸ σκέπην. Μόλις δὲ ἔλυσαν τὰ ἀπόγαια καὶ τὸ ἀτμόπλοιον ἀπεμακρύνετο τῆς ἀποβάθρας, ἰδοὺ καὶ οἱ μουσικοὶ μὲ τὰ ὄργανα καὶ μὲ τὰ τραγούδιά των. Τῶν ἐπιβατῶν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ξένοι, Ἄγγλοι, Γάλλοι, Ἀμερικανοὶ, Ῥῶσσοι καὶ δύο Ἕλληνες· καὶ ποῦ δὲν εἶναι Ἕλληνες! Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ κόσμου ἂν ὑπάγῃς θὰ ἀπαντήσῃς Ἕλληνας. Ἐν Γενεύῃ τὸ καλλίτερον καπνοπωλεῖον εἶναι ἑλληνικὸν, ὅπερ χρησιμεύει καὶ ὡς συνεντευκτήριον πολλῶν ἐκ τῶν παρεπιδημούντων Ἑλλήνων· ὁ δὲ κύριος Κελαϊδίτης, ὁ καπνοπώλης, πάντοτε φαίνεται πρόθυμος νὰ πράξῃ ὅ,τι δύναται πρὸς εὐκολίαν τῶν ὁμοεθνῶν του. Μὲ συγχωρεῖτε, διότι ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονήσω ὅτι εἶμαι ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ ὅτι ταξειδεύω ἐν τῇ λίμνῃ. Ἐπὶ μίαν ὥραν παρεπλέομεν τὴν βορειοανατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης ἥτις οὖσα κατάφυτος, κοσμεῖται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀγροτικῶν οἰκιῶν καὶ παρέχει θέαν εὐάρεστον· εἰς τὰς 10 ἠγγίσαμεν εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ χωρίου Νυὼν, ὅπερ ἐκ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρχαιότατον. Ἐντεῦθεν τὸ ἀτμόπλοιον ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὰ μεσημβρινοανατολικὰ καὶ μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας παρεγενόμεθα εἰς Θονὼν, χωρίον ὅπερ κεῖται εἰς τὴν καταντιπέραν ὄχθην. Ἐκ Θονὼν παραπλέοντες τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην ἐντὸς ὀλίγου ἐφθάσαμεν εἰς Evian· ἐντεῦθενδὲ ἀφέντες τὴν ὄχθην ἐτράπημεν εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τὰς 12 ἤμεθα παρὰ τὴν ἀποβάθραν τοῦ Ouchy, ὅπερ κεῖται καταντιπέραν τοῦ Evian. Οἱ βουλόμενοι νὰ μεταβῶσιν εἰς Λαυσάνην (Lausanne) ἐνταῦθα ἐξέρχονται καὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν πόλιν διὰ σιδηροδρόμου, ἀπέχει δὲ ἐντεῦθεν $^1/_4$ τοῦ μιλίου. Ἡ πόλις αὕτη οὖσα ἡ πρωτεύουσα τῆς καντόνης Vaux ἔχει πληθυσμὸν περὶ τὰς 27 χιλ. καὶ κεῖται ἐπὶ τῶν κλιτύων βουνοῦ τῆς ἀλύσεως τῶν Ἰουρασίων· εἶναι δὲ ἀρχαιοτάτη καὶ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων Lausonnium. Ὁ μητροπολιτικὸς αὐτῆς ναὸς ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1235. Εἰς τὰς 12 55 ἤμεθα ἀπέναντι τῆς Nevey, ἔπειτα εἰς Clareni καὶ ἐπὶ τέλους εἰς Vernex-Montreux, ἔνθα καὶ ἐξήλθομεν, τὸ δὲ ἀτμόπλοιον ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον του πρὸς Chillon καὶ Bouveret. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λίμνης εἶναι τὸ ὡραιότατον, διότι περικυκλοῦται ὑπὸ ὑψηλοτάτων ὀρέων, βουνῶν καὶ γηλόφων, καὶ εἰς τὸν μυχὸν αὐτῆς ἐκτείνεται μακρὰ καὶ πολύδενδρος κοιλὰς, διὰ τῆς ὁποίας καταβαίνει καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην ὁ Ῥοδανός· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐχὶ κρυσταλλώδης καὶ καθαρὸς,ἀλλὰ πηλώδης καὶ τεθολωμένος. Ἡ λίμνη χρησιμεύει εἰς αὐτὸν ὡς λουτρὸν παλιγγενεσίας, διότι εἰσρέει εἰς αὐτὴν ἐῤῥυπωμένος καὶ ἐκρέει ἐξ αὐτῆς διαυγὴς καὶ καθαρός.

Τὸ ξενοδοχεῖον εἰς ὃ κατελύσαμεν (Hôtel-Monney) εἶναι παρὰ τὴν λίμνην· τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ὑψηλὸν, ὡραῖον καὶ εὐάερον, οἱ κοιτῶνες καθαροὶ καὶ ἡ περιποίησις ἀξία συστάσεως· τροφὴν λαμβάνομεν τρὶς τῆς ἡμέρας, ἄριστον εἰς τὰς 8· πρόγευμα εἰς τὰς 12 30 καὶ γεῦμα εἰς τὰς 6 μ.μ. Καφὲς μὲ γάλα ἢ τέϊον ἢ σοκολάτα, ψωμὶ, βούτυρον καὶ μέλι εἶναι ὅ,τι λαμβάνομεν τὸ πρόγευμα· δύο πινάκια κρέατος, ἓν γλύκισμα, τυρὶ καὶ βούτυρον εἶναι ὅ,τι δίδουσιν ἡμῖν τὸ ἄριστον· τὴν δὲ ἑσπέραν ἔχομεν μεγάλην ποικιλίαν φαγητῶν, ὑπὲρ τὰ ὀκτὼ πινάκια· ἀρχόμεθα ἐκ τοῦ ζωμοῦ καὶ τελευτῶμεν εἰς τὰ ὀπωρικά. Καὶ τί νομίζετε πληρόνομεν δι'ὅλα ταῦτα; Ὀκτὼ φράγκα τὴν ἡμέραν ἕκαστος· τοιαύτην εὐθηνίαν μόνον ἐν Ἑλβετίᾳ δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ. Εὑρίσκει τις βεβαίως καὶ εἰς ἄλλας ἐπικρατείας εὐθηνὰ μέρη, ἀλλὰ ταῦτα συνήθως εἶναι ῥυπαρὰ καὶ κατωτέρας τάξεως. Ἔχομεν δὲ καὶ

συναστροφὴν ποικίλην καὶ εὐάρεστον. Πρὸς τὰ δεξιά μου κάθηται πολωνὸς νεανίας μὲ ὑψηλὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν καὶ ἡ συναστροφὴ αὐτοῦ μοὶ παρέχει τέρψιν· πρὸς τὰ ἀριστερά μου Γερμανίς τις κυρία, προσωτέρω ἰρλανδός τις συνταγματάρχης, εὐγενὴς μὲν καὶ καλὸς, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν λάλος· ἀπέναντί μου ἔχω δύο Ρωσσίδας, μητέρα καὶ κόρην, ἀλλ' ἔχουσι τὰ πτερὰ κάτω, διότι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου νέα δὲν παρέχουσιν αὐταῖς ἐνθουσιασμόν. Εἶναι καὶ ἄλλοι κατωτέρω καὶ μεταξὺ αὐτῶν βικνόν τι καὶ ἰδιότροπον γραΐδιον, ἥτις φοβουμένη ὡς φαίνεται μὴ τὴν ἐπάρῃ ὁ ἄνεμος, δὲν θέλει νὰ ἔχωσι τὰ παράθυρα ἀνοικτὰ, καὶ ἂς καίηται ὁ κόσμος ἐκ τοῦ καύσωνος. Ὁ ἐγχώριος οἶνος εἶναι καλὸς καὶ εὐθηνὸς, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ 8 φρ. διότι ὁ ξενοδόχος εἰμπορεῖ τότε νὰ χάσῃ ταύγὰ καὶ τὰ καλάθια.

Τὸ πλίχνιον Montreux κεῖται εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὄρους Ἰαμὰν, ὕψους 2,000 ποδῶν ἐν μέσῳ ἀμπελώνων καὶ κήπων, παρὰ δὲ τὴν ἀποβάθραν μακρὰ σειρὰ ὑψικόμων αἰγείρων καὶ δύο ἄλλοι στίχοι μικρῶν πλατάνων καθιστῶσι τὴν εἴσοδον λίαν ἐπαγωγόν. Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐλεύσεως ἡμῶν εἰς Montreux, μετ'ὀλίγην ἀνάπαυσιν, ἐποιήσαμεν ἐκδρομήν τινα πρὸς τὰ ἄνω τοῦ βουνοῦ Cubly ὕψους 1,200 ποδῶν. Ἡ ὁδὸς ἦτο μὲν λιθόστρωτος ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἀνωφερής· ὁ φίλος μου συχνὰ πυκνὰ μὲ ἐκύτταζε καὶ περιέμενε νὰ τῷ εἴπω ὅτι ἐκουράσθην, ἀλλ' ἐγὼ ποῦ κατεδεχόμην νὰ ἐκβάλω τοιαύτην λέξιν ἐκ τοῦ στόματός μου· τοῦτ' αὐτὸ, ὡς φαίνεται, ἔπασχε καὶ ἐκεῖνος, καὶ ὡς ἐκ τούτου σὰν παλλικάρια ἀνέβημεν μέχρι τοῦ χωρίου Chernex. Ἐντεῦθα εὕρομεν κάθισμά τι καὶ ἀνεπαύθημεν ὀλίγον συνεχῶς ἀπομάσσοντες τὸν ἀφθόνως καταῤῥέοντα ἱδρῶτα. Μετὰ ἓν τέταρτον ἐγὼ ἔδειξα διάθεσιν νὰ χωρήσωμεν προσωτέρω, ἀλλ' ὁ φίλος μου ἀμέσως διαμαρτυρήθη καὶ μοὶ ἔδωκε νὰ καταλάβω ὅτι οὐδὲ ἓν βῆμα ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ περιωρίσθημεν λοιπὸν εἰς τὸ νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ θαυμάζωμεν τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως καὶ τὸ φιλόπονον τῶν κατοίκων. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ τόπου εἶναι ἡ ἀμπελουργία, καὶ ὡς ἐκ τούτου βλέπει τις πλῆθος ἀμπέλων πανταχοῦ· μεταξὺ τῶν οἰκιῶν, μεταξὺ τῶν ξενοδοχείων καὶ ἐργαστηρίων, εἰς ἀνωφερείας δυσβάτους καὶ εἰς χαράδρας δυσπροσίτους· ὅλα δὲ τὰ κλήματα στηρίζονται ἐπὶ χαράκων καὶ οὕτω τὰ βλέπει περισσότερον ὁ ἥλιος καὶ δὲν σήπονται αἱ σταφυλαὶ ἐπὶ τοῦ χώματος, ὡς πολλάκις συμβαίνει παρ'ἡμῖν ἐν Ἀνατολῇ· παρετήρησα δὲ καὶ πλῆθος ἐργατριῶν, αἵτινες ἔκοπτον τὰ ἐξέχοντα βλαστάρια, καὶ τοῦτο διὰ νὰ τρέπωνται οἱ χυμοὶ εἰς τὴν σταφυλήν· ἀπορεῖ δέ τις βλέπων πῶς δύνανται νὰ ἐργάζωνται εἰς τόσον δύσβατα μέρη.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐποιήσαμεν ἄλλην ἐκδρομὴν καὶ τὴν μετὰ τὴν αὔριον ἄλλην καὶ πολλὰς ἄλλας εἰς πλεῖστα ὅσα ἀξιοθέατα μέρη· πρὸ τριῶν ὅμως ἡμερῶν ὁ καλός μου φίλος ἀνεχώρησεν ἀπερχόμενος εἰς Ἑλλάδα, καὶ τώρα εἶμαι μόνος.

Προχθὲς ἐπεσκέφθην τὸν πύργον τοῦ Chillon ὅστις εἶναι ἀρχαιότατος καὶ ἑνοῦται μὲ τὴν ξηρὰν διὰ μικρᾶς γεφύρας· εἶναι δὲ ἐπὶ μικρᾶς νήσου παρὰ τὴν λίμνην. Ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Βύρων ἀπηθανάτισεν αὐτὸν διὰ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ «ὁ δεσμώτης τοῦ Chillon»· καὶ ὡς ἐκ τούπου δὲν ὑπάρχει Ἄγγλος ὁ ἐρχόμενος εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ μὴ ἐπισκεπτόμενος αὐτόν. Ἀντιγράφω ἐκ τοῦ ὁδηγοῦ μου τὸ ἑξῆς τεμάχιον ἐκ τοῦ προμνησθέντος ποιήματος.

Chillon! thy prison is a holy place
And thy sad floor an altar for it was trod
Until his very steps have left a trace
Worn, as if the cold pavement were a sod
By *Bonivard*-May none those marks efface
For they appeal from tyranny to God.

Ὁ Βονιβὰρδ ὑπῆρξε τὸ θῦμα τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας ὅστις εἶχεν αὐτὸν δέσμιον ἐπὶ ἓξ ἔτη ἐντὸς τούτου τοῦ πύργου, καὶ μέχρι τῆς σήμερον φαίνονται τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου πέριξ τοῦ στύλου, εἰς ὃν ἦτο δεδεμένος· συνέβη δὲ τοῦτο κατὰ τὸ ἔτος 1530.

Χθὲς ἐποίησα καὶ ἑτέραν ἐκδρομὴν, ἥτις ἦτο μακρὰ μὲν, ἀλλ' ὡραιοτάτη· ἀλλὰ τί κρῖμα ὅτι δὲν εἶχον κανένα φίλον συνοδοιπόρον νὰ συνθαυμάσῃ μετ' ἐμοῦ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν καλλονὴν τῆς φύσεως. Ἠγέρθην λίαν πρωὶ καὶ ἀφοῦ προσευγμάτισα ἐξῆλθον τοῦ ξενοδοχείου καὶ ἐτράπην ἄγουσαν εἰς Glion. Καὶ τί ἐστι Glion; Ἔχετε ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ θὰ σᾶς εἴπω. Ἡ ὁδὸς εἶναι μὲν ἀμαξιτὸς, ἀλλ' ὀρθία ἰσχυρῶς καὶ εὐθὺς ἐκ προοιμίων αἰσθάνονται τὰ γόνατα οἷους ἀγῶνας ἔχουσι νὰ ἐκτελέσωσιν· ὅτε ἤμην ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἱδρὼς ἄφθονος ἤρχισε νὰ βρέχῃ τὸ πρόσωπόν μου, ἀλλ' ἐγὼ ἐξηκολούθουν τὸν δρόμον μου, καὶ ἐνῷ προαίβαινον παρετήρησα πρὸς τὰ ἀριστερά μου ἀτραπὸν, ἥτις ἦγεν ἐντὸς πυκνοτάτου δάσους· χωρὶς νὰ σκεφθῶ πολὺ, εἰσέδυν εἰς αὐτὴν καὶ προεχώρουν πρὸς τὰ ἄνω. Οὔτε Κιρκάσιοι οὔτε βασιβοζούκοι ὑπάρχουσιν ἐδῶ διὰ νὰ φοβηθῇ τις, ἀναπνέων τὴν δροσερὰν αὔραν τοῦ δάσους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ποῦ καί που τὰ κλαδία τῶν κρανιῶν καὶ τῶν λεπτοκαρυῶν μὲ ἠνώχλουν τύπτοντά με εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ὅπου ἤθελον, ἡ δὲ βάτος αὐθαδῶς πως ἤθελε νὰ μὲ κρατήσῃ, καὶ πολλάκις μετὰ κόπου ἀπηλλασσόμην αὐτῆς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα παρεῖχόν μοι εὐχαρίστησιν μᾶλλον ἢ δυσαρέσκειαν. Ἔφθασα εἰς τὸ τέλος τῆς ἀτραποῦ καὶ εὑρέθην ἐν τῷ μέσῳ θελξικαρδίου θέσεως· χῶρος μικρὸς μὲν ἀλλὰ κατεσκιασμένος ὑπὸ παντοειδῶν καὶ ὑψηλοτάτων δένδρων, τῶν ὁποίων τὰς κορυφὰς ἤδη αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἤρχισαν νὰ καταυγάζωσι· πέτραι ἡλίβατοι ἐξέχουσαι ἐκ τῶν κρημνῶν ἐφαίνοντο ὡς κρεμάμεναι· ἡ δὲ χλόη ἦτο καταπράσινος. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ χώρου τούτου ἦτο θρανίον κατασκευῆς ἀγροτικῆς, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκάθησα ἀπομάσσων τὸν ἱδρῶτά μου. Ἡδὺ ἦτο τὸ ψιθύρισμα τῶν δένδρων· ὑψόθεν δὲ ἐκ τῆς πέτρας κατελείβετο ἀγλαὸν ὕδωρ, τὸ ὁποῖον λεκάνη λιθίνη ἐδέχετο εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς· ἐξ αὐτῆς δὲ ὑπερχόμενον ἀπετέλει μικρὰ ῥυάκια, ἅπερ διακλαδιζόμενα ἐξηφανίζοντο ἐντὸς τοῦ δάσους. Ποῦ εἶναι ὁ Θεόκριτος νὰ μᾶς γράψῃ κανὲν εἰδύλλιον!

Ἐντὶ δάφναι τηνεῖ, ἐντὶ ῥαδιναὶ κυπάρισσοι,
ἐντὶ μέλας κισσὸς, ἐντὶ ἄμπελος ἡ γλυκύκαρπος
ἐντὶ ψυχρὸν ὕδωρ, τό μοι ἁ πολύδενδρος Αἴτνα
λευκᾶς ἐκ χιόνος, ποτὸν ἀμβρόσιον προΐηται.

Ἔπιον ὀλίγον ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ποτοῦ, ἐννοεῖται ἐπὶ τὸ κυνικώτερον διὰ τῶν χειρῶν μου, ἐκάπνισα ἐν ἀνέσει ἓν σιγάρον καὶ μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἀπεχαιρέτισα τὸ θελξικάρδιον τοῦτο ἄλσος· μετ' ὀλίγον χρόνον ἤμην ἐπὶ τοῦ ὁροπεδίου Γλιών. Ὁ πρωϊνὸς περίπατος καὶ ὁ καθαρὸς, ὁ ἐκ τῶν ὀρέων ἀὴρ, μοὶ ἤνοιξαν ὄρεξιν καὶ ὡς ἐκ τούτου μετέβην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ὀλίγη τροφὴ ἤρκεσε πρὸς θεραπείαν τῆς πείνης καὶ ἐπειτα ἐκάθησα εἰς τὸν κῆπον τοῦ ξενοδοχείου καπνίζων καὶ ῥεμβάζων. Καὶ τί ἄλλο νὰ κάμῃ τις; Ἐσκεπτόμην δὲ μετ' ὀλίγον νὰ καταβῶ ὀπίσω εἰς Montreux· ἀλλ' αἴφνης εἶδον Ἄγγλον τινὰ, τὸν ὁποῖον πρό τινων ἡμερῶν ἐγνώρισα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ Ἔρχεσαι, μοὶ εἶπε, νὰ κάμωμεν τὸν γύρον τῆς φάραγγος; Ἐπειδὴ δὲ μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ ὁδὸς εἶναι κατάσκιος, καίπερ κεκμηκὼς ἀπεδέχθην τὴν πρότασίν του καὶ συνεξήλθομεν τοῦ ξενοδοχείου, ἀνέβημεν ἑκατοντάδα τινὰ βημάτων πρὸς τὰ ἄνω ὅπου ἐβλέπομεν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων δεχομένας τὰς τῶν βουνῶν· ἔπειτα τραπέντες πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰσέδυμεν εἰς δασώδη τινὰ ἀτραπὸν, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐξετείνετο βαθεῖα φάραγξ πλήρης λευκῶν καὶ αἰγείρων, εἴς τινα δὲ μέρη ἔβλεπέ τις καὶ χλοεροὺς λειμῶνας καὶ μικρὰς ἀγέλας ζώων. Μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸν μυχὸν τῆς φάραγγος, ὅπου ἦτο δρόμος σκοτεινὸς καὶ ἐξ ἀποτόμου χαράδρας ἔπιπτεν εἰς τὸ βάθος μετὰ ῥόχθου καὶ ἀφρίζον τὸ ὕδωρ ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ποτάμιον Montreux καὶ ῥέει διὰ μέσης τῆς ὁμωνύμου πολίχνης. Ἐκαθήσαμεν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ δένδρου ἐῤῥιμένου παρὰ τὸ ὕδωρ.

Πολλαὶ δ' ἄμμιν ὕπερθε κατὰ κρατὸς δονέοντο
Αἴγειροι πτελέαι τε· τὸ δ' ἐγγύθεν ἱερὸν ὕδωρ
Νυμφᾶν ἐξ ἄντραιο κατειβόμενον κελάρυσδε

Ἀλλ' ἀρκοῦσιν αἱ περιγραφαί· μετ' ὀλίγον κατέβην εἰς Montreux, ἐκοιμήθην γλυκὺν ὕπνον ὅλην τὴν νύκτα καὶ ἠγέρθην σήμερον τὸ πρωΐ ζωηρὸς καὶ παρεσκευασμένος ὅπως ζαλίσω ὑμᾶς μὲ τὴν ἀπεραντολογίαν μου... **Μ.**

ΒΥΡΩΝΟΣ

Η ΝΗΣΟΣ.

Ἡ

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΤΟΥ.

ΑΙΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Ι.

Ἡ μάχη εἶχεν ἤδη λήξει· δὲν ἐφαίνοντο πλέον ἐν τῇ σκοτίᾳ διαλάμπουσαι αἱ ἀστραπαὶ ἐκεῖναι αἱ ἀποστίλβουσαι, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκ τοῦ κανονίου ἀναχωρεῖ πτερυγοφόρος ὁ θάνατος· οἱ θειώδεις ἀτμοὶ ἀνυψωθέντες εἶχον καταλίπει τὴν γῆν, μόνον χραίνοντες τὸν οὐρανόν· ὁ ἠχήεις τῶν κανονιοβολισμῶν μηκυθμὸς, πρὸς οὓς ἡ ἠχὼ ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀνταπεκρίνεντο μετὰ τρομερᾶς εὐρυθμίας, εἶχε παύσει, μελαγχολικῶς σιγώσας τὰς κοιλάδας ἀφείς. Τῆς πάλης τὸ πέρας εἶχεν ἐπέλθει, ἡ δὲ τύχη εἶχε διακρίνει τοὺς ἡττηθέντας· οἱ ἀνταρται κατεστράφησαν, διεσκορπίσθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ τελευταῖοι ἐπωφθαλμίων πιθανῶς τῶν νεκρῶν τὴν τύχην. Λίαν εὐάριθμοι, ὀλίγιστοι εἶχον διεκφύγει, πανταχοῦ ὅμως τῆς νήσου καταδιωκόμενοι ἦν ἀντὶ τῆς πατρίδος εἶχον προτιμήσαντες· οὐδὲν ὑπελείπετο αὐτοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἄσυλον, ἀφ' ἧς εἶχον ἀρνηθῆ τὴν γεννήσασαν αὐτοὺς χώραν. Περιπλανώμενοι ὡς ἄγρια θηρία, ὡς αὐτὰ ἐζήτουν καταφυγὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθάπερ τέκνον εἰς τὸν μητρικὸν καταφεῦγον κόλπον· μάτην ὅμως οἵ τε λύκοι καὶ οἱ λέοντες φεύγουσιν εἰς τοὺς φωλεούς των, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος μάτην ἐλπίζει νὰ διαφύγῃ τὸν ἄνθρωπον.

ΙΙ.

Σκόπελός τις προεκτείνεται παρὰ τὴν παραλίαν, ἐν καιρῷ θυέλης ὑπὸ τῶν κυμάτων λουόμενος, ὧν ἀψηφεῖ τὴν μανίαν· μάτην τὸ κῦμα, ὡς ὁ πρῶτος κατὰ τὴν ἔφοδον εἰσπηδῶν πολεμιστὴς, ἐπὶ τῆς γιγαντώδους αὐτοῦ κορυφῆς ἐπιβαίνει·

αἰφνηδίως, κρημνιζόμενος, ἐπαναπίπτει ἐπὶ τῆς σαλευομένης πληθύος, τῆς ὄπισθεν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν ἀνέμων μαχομένης. Ἀλλ' ἤδη γαληνιῶσα διατελεῖ ἡ θάλασσα, ὑπὸ δὲ τὴν σκέπην τοῦ βράχου τὰ ἀσθενῆ τοῦ ἡττηθέντος στίφους ἀπεσύρθησαν συντρίμματα· ἐξηντλημένοι ὑπὸ αἱμορραγίας, φλεγόμενοι ὑπὸ δίψης, κρατοῦσι πάντοτε τὰ ὅπλα καὶ διατηροῦσί τι τῆς ὑπερηφανίας καὶ εὐτολμίας των, ὡς ἄνθρωποι εἰθισμένοι νὰ σκέπτωνται περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς τύχης καὶ νὰ παλαίωσι κατὰ τῆς δυστυχίας ἀντὶ νὰ ἐκπλήττωνται· εἶχον προϊδεῖ τὴν ἐνεστῶσαν τύχην των, καὶ ἐὰν τόλμημά τι ἐν ἐπιγνώσει τοῦ ἀποτελέσματος αὐτοῦ ἐπεχείρησαν, οὐδὲν ἧττον ἀμυδρά τις εἶχεν ὑποτείνει αὐτοῖς ἐλπὶς, ὅτι καίτοι δὲν θὰ συνεχωρεῖτο ἡ ἀποστασία των, θὰ ἐλησμονεῖτο ὅμως, ἢ θὰ παρημελεῖτο ἡ καταδίωξίς των. Ἀλλὰ καὶ ἂν κατεδίωκον αὐτοὺς, τὸ μεμακροσμένον αὐτῶν κρησφύγετον θὰ διελάνθανεν ἴσως τὰς ἐρεύνας ἐν μέσῳ τῆς πληθύος τῶν ἐπὶ τοῦ εὐρέως ὠκεανοῦ διεσπαρμένων νήσων. Τὰ φαντασιοκοπήματα ταῦτα εἶχον ἀποκρύψει αὐτοῖς ὅ,τι ἤδη καὶ ἔβλεπον καὶ σκληρῶς ἠσθάνοντο, τὴν ἐκδικήτριαν δηλονότι δύναμιν τῶν τῆς πατρίδος των νόμων. Ἡ γλυκεὰ νῆσός των, ὁ παράδεισος οὗτος, ὃν διαπράξαντες ἔγκλημα ἐκέρδαναν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀρετὰς ἢ τὰς κακίας των. Πᾶν ὅ,τι εἶχον ἴσως ἀγαθοῦ αἰσθήματος, ἐν τῷ βάθει τῶν καρδιῶν των εἶχε συνθλιβῆ καὶ μόνη τῶν παραπτωμάτων αὐτῶν ἡ συνείδησις ἐπεπόλαζε. Προγεγραμμένοι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας πατρίδος των, οὐδαμοῦ πλέον νὰ προσφύγωσιν ἠδύναντο· μάτην ὁ κόσμος ἀνοικτὸς πρὸ αὐτῶν ἐφαίνετο· κεκλεισμέναι ὑπῆρχον αἱ διέξοδοι πᾶσαι· οἱ νέοι σύμμαχοί των συμπολεμήσαντες εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν χύσει τὸ αἷμα των· ἀλλὰ τί ἠδύνατο τὸ ῥόπαλον καὶ ἡ λόγχη, καὶ Ἡρακλέους βραχίων ἂν μετεχειρίζετο ταῦτα, κατὰ τῆς θειώδους ἐκείνης μαγγανείας, κατὰ τοῦ μαγικοῦ κεραυνοῦ, τοῦ πλήττοντος τὸν πολεμιστὴν πρὶν ἢ δυνηθῇ οὗτος νὰ ποιήσηται χρῆσιν τῆς ἰσχύος του, καὶ ὅστις οἱονεὶ λοιμώδη. μάστιξ λυμαίνεται συγχρόνως καὶ τοὺς ἀνδρείους καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀνδρίαν; Αὐτοὶ οὗτοι, καίπερ ἀνίσου οὔσης τῆς πάλης, εἶχον διαπράξει πᾶν ὅ,τι ν' ἀποπειραθῇ τις δύναται κατὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς· ἀλλ' ἐνῷ μεταξὺ θανάτου καὶ δουλείας ἡ ἐκλογὴ φυσικήπως φαίνεται, ἡ Ἑλλὰς ἐν τούτοις περὶ μιᾶς μόνης μάχης τῆς ἐν Θερμοπύλαις, ἠδυνήθη νὰ καυχηθῇ μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, καθ' ἣν χαλκεύσασα εἰς σπάθην τῶν ἁλύσων της τὸ μέταλλον, φαίνεται τολμῶσα ν' ἀποθάνῃ, ὅπως νέαν ἀναλάβῃ ζωήν.

III.

Ὑπὸ τοῦ βράχου τούτου τὴν σκέπην κατέφυγον οἱ εὐάριθμοι ἡττηθέντες, ὅμοιοι πρὸς τὰ ἔσχατα λείψανα ἀγέλης δορκάδων· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν πυρετώδεις ἦσαν καὶ φλεγμαίνοντες, ἡ δὲ στάσις καταβεβλημένη, καὶ ὅμως ἐπὶ τῶν δασῶν ἐφαίνοντο ἀκόμη τὰ αἱματηρὰ τοῦ διώκτου ἴχνη· μικρὸν ῥυάκιον ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐν εἴδει κατερχόμενον καταῤῥάκτου, ἀμυδρὰν μόλις διανοῖγον αὔλακα πρὸς τὴν θάλασσαν διευθύνετο· τὰ κρυστάλλινα ὕδατά του ἀπὸ πέτρου εἰς πέτρον ἀναπηδῶντα μὲ τὰς ἀκτῖνας ἔπαιζον τοῦ ἡλίου, καίτοι δὲ πρὸς τὸν πικρὸν καὶ ἄγριον ἐγειτνίαζον ὠκεανὸν, τὸ διειδὲς, γλυκὺ καὶ δροσερὸν, ὡς ἡ ἀθωότης, νάμα του, καίπερ ἧττον αὐτῆς ἐκτεθειμένον, ἐν ἀργυρᾷ ἀπέστιλβε λάμψει ὑπεράνω τῆς ἀβύσσου, ὡς φαίνεται διαλάμπον ἐν ἀποτόμου βράχου κορυφῇ τοῦ δειλοῦ αἰγάγρου τὸ ὄμμα, κάτωθεν δὲ καὶ μακρὰν ἐν ἀπόπτῳ γιγάντια, ὡς αἱ Ἄλπεις, τοῦ ὠκεανοῦ τὰ κύματα, τὰς κυανόχρους κορυφάς των ὕψουν ἐναλλὰξ καὶ ἐταπείνουν. Οἱ δυστυχεῖς πρὸς τὴν διαυγῆ ἐκείνην ὥρμησαν πηγήν. Πάντα τὰ αἰσθήματά των συνεστάλησαν πρὸ τοῦ ἐξέχοντος ἐκείνου τῆς φυσικῆς δίψης αἰσθήματος, ὅπως ἀρτίως εἶχον συγκαλυφθῆ ὑπὸ τῆς προεχούσης τῆς ἐκδικήσεως δίψης. Ἔπιον ὡς ἄνθρωποι τὴν ἐσχάτην πίνοντες πόσιν καὶ ἀφῄρεσαν τὰ ὅπλα των, ὅπως λουσθῶσιν ἐν τῷ εὐεργετικῷ ἐκείνῳ νάματι, δροσίσωσι τὸν ἀπεξηραμένον φάρυγγα καὶ πλύνωσι τὰς αἱμασσούσας πληγάς των, αἵτινες ἀντὶ ἐπιδέσμων, δι' ἁλύσων ἴσως θὰ ἐπεδέοντο. Τότε σβεσθείσης τῆς δίψης των, ἔστρεψαν περὶ ἑαυτοὺς ὀδυνηρὰ βλέμματα, οἱονεὶ ἐξιστάμενοι ὅτι ζῶντες καὶ ἐλεύθεροι διετέλουν· ἀλλὰ πᾶν τὸ περὶ αὐτοὺς ἦν ἐν σιωπῇ. Ἕκαστος ἀνεζήτησε τὸ τοῦ γείτονος βλέμμα, ὡς εἰ ἀπῄτει λόγους, οὓς ἠρνοῦντο τὰ χείλη νὰ προφέρωσιν, ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἐλπίδων καὶ αἱ φωναί των ἐφαίνοντο συναποσβεσθεῖσαι.

Μὴ σκέπτεσαι πᾶν ὅ,τι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι πρέπον νὰ μάθουν, μὴ λέγε πᾶν ὅ,τι ὅλοι δὲν πρέπει ν' ἀκούσωσι καὶ μὴ πράττε πᾶν ὅ,τι ὅλοι δὲν πρέπει νὰ ἴδωσι.

Τρία πράγματα χαρακτηρίζουσι τὸν σοφόν· τὸ σιωπᾶν ὅταν ὁμιλῶσι τρελλοὶ, τὸ σκέπτεσθαι ὅταν οἱ ἄλλοι πιστεύωσιν ἁπλῶς καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὅταν οἱ ὀκνηροὶ χάνωνται εἰς ὀνειροπολήματα.

(Ἑστία).

Ὁ ὑπεύθυνος Ε. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΤΥΡΑ ΚΑΙ Σ/ΑΣ.